

Edukace seniorů na univerzitách třetího věku

Vlasta Fišerová

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Vlasta Fišerová**
Osobní číslo: **H11071**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Andragogika v profilaci na řízení lidských zdrojů
v neziskové sféře**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Edukace seniorů na univerzitách třetího věku**

Zásady pro vypracování:

Studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti stárnutí populace, edukace seniorů, univerzity třetího věku.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvantitativního průzkumu metodou dotazníkového šetření.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků průzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ADAMEC, Petr, ed. a KRYŠTOF, David, ed. Univerzity třetího věku na vysokých školách. Brno: Asociace univerzit třetího věku České republiky, 2011. ISBN 978-80-210-5640-4.
HAŠKOVCOVÁ, Helena. Fenomén stáří. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-158-2.
HATÁR, Ctibor. Edukácia seniorov v sociálnych zariadeniach. Nitra: EFFETA – Stredisko sv. Františka Saleského, 2008. ISBN 978-80-89245-08-6.
CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
KLEVETOVÁ, Dana a Irena DLABALOVÁ. Motivační prvky při práci se seniory. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2169-9.
MÜHLPACHR, Pavel. Gerontopedagogika. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004. ISBN 80-210-3345-2.
ONDRÁKOVÁ, Jana et al. Vzdělávání seniorů a jeho specifika. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. ISBN 978-80-7465-038-3.
PETŘKOVÁ, Anna a Rozálie ČORNANIČOVÁ. Gerontagogika: úvod do teorie a praxe edukace seniorů. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0879-1.
ŠERÁK, Michal. Zájmové vzdělávání dospělých. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Jana Kitliňská, Ph.D.**

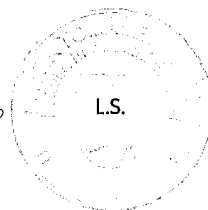
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **22. ledna 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **2. května 2014**

Ve Zlíně dne 22. ledna 2014

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 21.9.2014

.....

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdaním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užitje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybného projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se věnuje problematice edukace seniorů v rámci univerzit třetího věku. V teoretické části se zabývá vymezením základních poznatků ve vztahu ke stárnutí a stáří, edukaci seniorů, metodám a formám edukace seniorů a univerzitám třetího věku. Zaměřuje se na specifika vzdělávání seniorů a roli vzdělavatele při edukaci seniorů. Praktická část pomocí kvantitativního výzkumu zjišťuje, do jaké míry využívají senioři – studenti univerzity třetího věku aktivně svůj volný čas, v čem spatřují hlavní význam edukačních aktivit a jak hodnotí výuku na univerzitě třetího věku. Dotazníkové šetření bylo prováděno mezi účastníky Univerzity třetího věku na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně.

Klíčová slova: aktivní stárnutí, celoživotní vzdělávání, edukace seniorů, senior, univerzita třetího věku

ABSTRACT

This work deals with the issue of education for seniors in the universities of the third age. The theoretical part addresses the definition of basic knowledge in relation to aging and old age and seniors' learning, as well as seniors' learning methods and forms in the universities of the third age. It focuses on the specifics of senior education and the role of senior educators. The practical part, using quantitative research, explores to what extent seniors – students of the universities of the third age – actively use their free time; in their opinion, what is the main importance of their learning activities, and how they evaluate teaching in the universities of the third age. The questionnaire-based survey was given to elderly students of the University of the Third Age at Tomas Bata University in Zlín.

Keywords: Active Aging, Lifelong Learning, Education for Seniors, Senior, University of the Third Age

Děkuji především Mgr. Janě Kitliňské, Ph.D. za odborné vedení mé práce, její čas, ochotu, cenné rady, připomínky a trpělivost. Rovněž chci vyjádřit poděkování Ing. et Mgr. Jarmile Hřebíčkové za ochotu a pomoc při realizaci výzkumu na Univerzitě třetího věku ve Zlíně. Poděkování patří také mé rodině a všem, kteří mě při studiu pomáhali a podporovali.

"Lépe se učit pozdě než nikdy."

Latinské přísloví

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 STÁRNUTÍ JAKO PŘIROZENÁ SOUČÁST ŽIVOTA	12
1.1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	13
1.2 ZPŮSOB TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU SENIORŮ.....	15
1.3 DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ A PROGRAMOVÉ DOKUMENTY	16
2 EDUKACE SENIORŮ	20
2.1 ZÁKLADNÍ CÍLE A FUNKCE EDUKACE SENIORŮ	21
2.2 POSLÁNÍ EDUKACE SENIORŮ.....	23
2.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ EDUKACE SENIORŮ	24
2.4 GENERAČNĚ – CÍLOVÁ ORIENTACE EDUKAČNÍCH AKTIVIT	25
2.5 FAKTORY A BARIÉRY OVLIVŇUJÍCÍ PROCES UČENÍ SENIORŮ	26
2.6 SPECIFIKA VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ.....	27
2.7 VZDĚLAVATEL A JEHO ROLE PŘI EDUKACI SENIORŮ	29
3 METODY A FORMY EDUKACE SENIORŮ	31
3.1 METODY EDUKACE SENIORŮ	32
3.2 FORMY EDUKACE SENIORŮ.....	34
4 UNIVERZITY TŘETÍHO VĚKU	36
4.1 UNIVERZITA TŘETÍHO VĚKU NA UNIVERZITĚ TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ	39
II PRAKTICKÁ ČÁST	42
5 METODOLOGIE VÝZKUMU	43
5.1 STANOVENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU	43
5.2 STANOVENÍ CÍLŮ VÝZKUMU A VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	43
5.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR	45
5.4 METODA SBĚRU DAT	45
5.5 METODY ZPRACOVÁNÍ DAT	46
6 ANALÝZA DAT	48
6.1 FAKTOGRAFICKÉ ÚDAJE	48
6.2 VÝSLEDKY K DÍLČÍMU CÍLI 1	51
6.3 VÝSLEDKY K DÍLČÍMU CÍLI 2	52
6.4 VÝSLEDKY K DÍLČÍMU CÍLI 3	59
7 SHRNUÍ A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	66
ZÁVĚR	72
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	73
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	77
SEZNAM GRAFŮ	78
SEZNAM PŘÍLOH	79

ÚVOD

Stárnutí populace představuje v současnosti závažný problém nejen v zemích Evropské unie. Vlivem prodlužující se délky života a s tím souvisejících demografických změn se zvyšuje podíl osob starších 65 let. Seniorský věk se stává aktivní fází lidského života. Proto spatřujeme problematiku edukace seniorů v kontextu s touto skutečností za velmi aktuální nejen v současné době ale i do budoucna.

Tématem této bakalářské práce je edukace seniorů na univerzitách třetího věku. Mnoho seniorů si začíná uvědomovat význam vzdělávání, chce přijímat nové poznatky a prožít tak kvalitněji „třetí věk“. Právě tito lidé často využívají možností, které jsou jim nabízené na Univerzitách třetího věku, Akademiích třetího věku, Univerzitách volného času, Klubech aktivního stáří a dalších formách institucionalizovaného vzdělávání. Senioři patří k nejvíce opomíjené skupině ve společnosti, kde je propagován zejména kult mládeže. Proto považujeme za důležité zaměřit pozornost právě na třetí věk. Vzdělávání seniorů je považováno za důležitou složku celoživotního vzdělávání a učení. Již J. A. Komenský definoval myšlenku školy stáří jako součást celoživotního vzdělávání. Jeho idea byla naplněna až za tři století, a to univerzitou třetího věku.

První kapitola teoretické části práce se zaměřuje na vymezení základních pojmů a teoretických východisek ve vztahu ke stárnutí populace a stáří. Krátce se zmiňuje o demografickém vývoji ve společnosti a programových dokumentech podporujících aktivní stárnutí. Dále se zabývá způsobem trávení volného času seniorů a jejich volnočasovými aktivitami. Kapitola druhá se věnuje základním teoretickým poznatkům z oblasti edukace seniorů a vzdělavatelů seniorů. Popisuje základní cíle a funkce, poslání, obsahové zaměření a generačně-cílovou orientaci edukačních aktivit. Přibližuje také specifika vzdělávání seniorů a roli vzdělavatele při edukaci seniorů, kteří tvoří heterogenní cílovou skupinu ve vzdělávání. Třetí kapitola se zabývá nejčastěji využívanými metodami a formami edukace seniorů v institucionalizovaném vzdělávání v České republice. Čtvrtá kapitola se věnuje minulosti, současnosti a budoucnosti univerzit třetího věku. Tato kapitola podává také stručné informace o historii a současné činnosti Univerzity třetího věku na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně, jelikož praktická část práce je zaměřena na účastníky vzdělávání právě na této univerzitě.

Praktická část obsahuje vlastní výzkum, který se zabývá edukací seniorů na univerzitách třetího věku. Skupinu, na níž byl výzkum proveden, tvoří posluchači Univerzity třetího věku.

věku na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. Ke zjištění informací byl zvolen kvantitativní výzkum s využitím dotazníkového šetření. Cílem praktické části je zjistit, do jaké míry využívají senioři aktivně svůj volný čas, v čem spatřují hlavní význam edukačních aktivit a jak hodnotí výuku na univerzitě třetího věku. Praktická část práce začíná pátou kapitolou, která seznamuje čtenáře s metodologií výzkumu, použitého k dosažení stanoveného cíle. Šestá kapitola analyzuje výsledky dotazníkového šetření a závěrečná kapitola obsahuje shrnutí a interpretaci výsledků výzkumu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 STÁRNUTÍ JAKO PŘIROZENÁ SOUČÁST ŽIVOTA

Kapitola vymezuje základní pojmy a teoretická východiska ve vztahu k procesu stárnutí a stáří. Dále se věnuje způsobu trávení volného času seniorů, jehož naplňování je významné z hlediska individuálních i společenských potřeb, demografickému vývoji ve společnosti a programovým dokumentům podporujícím aktivní stárnutí.

Odchodem do důchodu se uzavírá druhá a otevírá třetí etapa života. Stáří je přirozenou a v pořadí poslední etapou životní cesty. Při vstupu do této fáze života si musí člověk ujasnit, jak bude dál žít a jaká bude kvalita jeho dalšího života. (Křivohlavý, 2011, s. 27). Proces stárnutí se vyznačuje změnami charakteristik tělesných, psychických i sociálních. Probíhá u každého jedince různě a je možné jej do určité míry ovlivnit. Každý člověk je odpovědný za kvalitu svého života, a tedy i stáří. Příznivé prožívání podzimu života je jeho zásluha, stejně tak jako negativní prožívání jeho osobní prohra. Vliv psychiky na celkový proces stárnutí je nepopíratelný. V určitém smyslu je mnohdy důležitější než působení sociálních a zdravotních faktorů stárnutí. (Haškovcová, 1990, s. 142)

Některé duševní vlastnosti se s přibývajícím věkem zhoršují, jiné se nemění, a některé se dokonce zlepšují. Změny k horšímu nastávají u paměti, která oslabuje zejména ve složce vštipivosti a výbavnosti. Ve stáří přestává fungovat krátkodobá paměť a dlouhodobá ukládá výběrově. Také dochází ke zhoršení mechanické paměti, proto je nezbytné zaměřit se na paměť logicko-smyslovou. Upevňování a procvičování nových poznatků potřebuje ve stáří více času. (Klevelandová, Dlabajová, 2008, s. 54) Nejnovější výzkumné výsledky však ukazují, že mozek je možno trénovat. Je třeba zaujímat pozitivní postoj k životu, nelitovat se a procvičovat kognitivní funkce. (Křivohlavý, 2011, s. 48-51) Zpomaluje se psychomotorické tempo, snižuje se tvůrčí fantazie, oplošťují se citové vlastnosti, starý člověk se nerad rozhoduje. Až do pokročilého věku však zůstává nedotčena většina oblastí intelektu (především netrpí soudnost) a téměř beze zbytku bývá uchována slovní zásoba. U starých lidí se zvyšuje vytrvalost a bývají trpělivější, jsou stálí ve svých názorech i ve vztazích. (Šipr, 1997, s. 58-60)

Základní sociální jistoty člověka v sociální sféře představují někam patřit, být prospěšný a být za to uznáván. Mezi základní potřeby stárnoucího a starého člověka řadíme přiměřené zdraví, materiální a finanční zabezpečení a místo, kde je doma. (Haškovcová, 1990, s. 139) Starý člověk není horší ani lepší než mladý, je prostě jiný. Měl by se naučit vážit si svých předností a zkušeností v oblastech, kde se mu mladí nevyrovnají, a neměl by se sna-

žit soutěžit s mladými v kategoriích, ve kterých už jim stačit prostě nemůže. (Šipr, 1997, s. 58-62) Je důležité obecně si připomenout, že člověk začíná stárnout již od narození a každý jedinec v průběhu jednotlivých životních období stárne rozdílně. Proto dochází k obtížnému definování, kdy je člověk starý.

1.1 Vymezení základních pojmů

Stárnutí

Stárnutí (gerontogeneze, involuce) je přirozený a biologicky zákonitý proces, během něhož se snižují adaptační schopnosti a ubývají funkční rezervy organismu. Probíhá již od početí, ale za skutečné projevy stárnutí považujeme až pokles funkcí, který přichází po dosažení sexuální dospělosti (Kalvach, 2004, s. 67).

Senior

Pro označení člověka žijícího v období stáří můžeme najít v odborné literatuře rozličné pojmy. Gerontologie pracuje nejčastěji s pojmem „geront“, v psychologické literatuře nacházíme pojem „senescent“, jinde se mluví o „starých“ či o „důchodcích“. Především „starý“ má negativní citový náboj. Pojem „senior“ se začal používat zejména proto, že je významově neutrální. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 27)

Seniorská populace, přestože má mnohé rysy společné, je velmi heterogenní, což je dáno dle Mühlpachra (2004, s. 9) především jedinečností vloh a osobnostních rysů, které se s věkem neztrácejí; různou mírou rozvoje těchto vloh v průběhu dosavadního života; variabilitou involučních biologických dějů; rozličnou mírou chorobných změn; zkušenostmi, návyky, událostmi během dlouhého života, včetně vzdělání a profesní kariéry; životním stylem, hodnotovým systémem a nároky; odlišným sociálně ekonomickým zázemím včetně majetku a bytových podmínek.

Členění a terminologie seniorského věkového období

Věk je vymezení určitého časového úseku, především ve vztahu k lidskému životu. Podobně jako u ostatních vývojových období člověka, i v seniorském věkovém období nacházíme různé názory na periodizaci.

Světová zdravotnická organizace (World Health Organisation, WHO) označila v 60. letech minulého století jako hranici stáří věk 60 let a doporučila následující periodizaci lidského života:

- 60 – 74 let časné stáří
- 75 – 89 let vlastní stáří
- 90 let a více dlouhověkost.

V hospodářsky vyspělých zemích se v souvislosti se stárnutím populace, prodlužováním života ve stáří a zlepšováním zdatnosti seniorů posunuje hranice stáří k věku 65 let. V poslední době se stále častěji používá následující členění:

- 65 – 74 let mladí senioři
- 75 – 84 let staří senioři
- 85 let a více velmi staří senioři. (Mühlpachr, 2004, s. 20-21)

Šipr (1997, s. 12) zmiňuje, že jedním z důležitých gerontologických poznatků je stanovení rozdílu mezi věkem kalendářním a biologickým. Kalendářní věk, který je také nazýván věk matriční či chronologický, je určen počtem let, které uplynuly od doby narození. Biologický věk neboli věk funkční se shoduje s funkční zdatností organismu a určuje se poměrně složitě za pomoci různých testů. Využívá se většinou jen pro účely výzkumu.

Pro životní období po 60. roku věku člověka se jako společný název vžilo spojení „třetí věk“. Tento termín vychází ze zjednodušeného členění lidského života na tři základní životní etapy. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 27) Pojem třetí věk se vztahuje k životnímu období, které následuje po ukončení pracovní aktivity. Prvním věkem se rozumí období přípravy na životní povolání (dětství a dospělost) a druhým věkem doba soustavné vzdělečné činnosti (dospělost). (Šipr, 1997, s. 11)

Gerontagogika

Vzdělávací potřeby starších lidí byly v dřívější době hodně opomíjeny a podceňovány. V 60. letech došlo k přehodnocení náhledu na vzdělavatelnost starších a starých lidí. V té době vznikla tzv. gerontopedagogika (dnes gerontagogika, geragogika). Východiskem pro vznik tohoto oboru byla pedagogicko – psychologická teorie aktivního stárnutí. (Malach, Zapletal, 2005, s. 113)

„Gerontagogika je vymezována jako hraniční vědní disciplína na pomezí andragogiky jako vědy o výchově a vzdělávání dospělých a gerontologie jako vědy o stárnutí a stáří.

Předmětem gerontagogiky je studium a systemizace poznatků týkajících se široce chápané edukace (tj. výchovy a vzdělávání) ve vztahu k seniorskému věku člověka.“ (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 18-19)

1.2 Způsob trávení volného času seniorů

V důsledku odchodu do starobního důchodu se mění denní režim, životospráva a rytmus života. První problém, na který narazí právě penzionovaný člověk, je ztráta programu. Člověk dnem odchodu do důchodu nepřestává žít, ale stojí před nelehkým úkolem, musí se naučit žít jinak než doposud. (Haškovcová, 1989, s. 138) Roste podíl volného času, což je výzvou pro rozvoj volnočasových aktivit. Z mnoha výzkumů je známo, že jejich kvantita a kvalita je určována sociálně-demografickými znaky: pohlaví, věk, vzdělání, rodinný stav, výše příjmů aj. (Ort, 2004, s. 66)

Volný čas chápeme jako prostor pro různé aktivity, které mohou být zájmové, vzdělávací, relaxační, integrační či rekreační. Zájmové vzdělávací aktivity pomáhají lidem dotvářet osobnost a její hodnotovou orientaci a umožňuje seberealizaci ve volném čase. (Rabušicová, Rabušic, 2008, s. 171-173) Je důležité naplňovat volný čas hodnotnými volnočasovými aktivitami a vytvořit si strukturovaný program (Haškovcová, 2010, s. 178-179).

Na způsob trávení volného času seniorů má vliv hodně faktorů. Každý jedinec je naprosto jedinečná neopakovatelná bytost, která je poznamenána individuálním vývojem, životními událostmi, prostředím, odlišnými orientacemi v zájmech, motivacích a potřebách včetně zdravotního stavu. Pozorujeme rozdílné trávení volného času u seniorů v malých městech, v metropolích a na venkově, mezi seniory s aktivními a pasivními přístupy k životu (optimisty a pesimisty), mezi kolektivisty a individualisty, mezi egoisty a altruisty, mezi těmi, kteří jsou zvyklí jen brát a dostávat, a naopak těmi, kteří myslí spíše na ostatní a raději dávají a rozdávají. (Ort, 2004, s. 67)

Do struktury aktivit seniorů s tzv. pasivním trávením volného času se může zařadit sledování televize (často plošně), poslech rádia (často kulisově), přehrávání videofilmů, prohlížení fotoalb a vzpomínání, četba časopisů a novin, péče pouze o sebe a svou domácnost, nákupy a upřednostňování spotřebního chování, rezignace na pohybovou či tvůrčí aktivitu. Naopak příkladem aktivity seniorů s tzv. aktivním trávením volného času je výběrové sledování televize (např. soutěže, kvízy, pořady o přírodě apod.), návštěvy čítáren, knihoven,

chovatelství, zahrádkaření, chalupaření, návštěva plaveckých bazénů, relaxačních a rekondičních cvičení, účast na soutěžích, sběratelství všeho druhu, ruční a výtvarné práce, návštěva akcí Klubu seniorů jako člen nebo organizátor, společné kulturní, poznávací a sportovní akce s dětmi a příbuznými, návštěvy tanečních zábav, účast na tematických zájezdech, veletrzích, přednášky na Univerzitě třetího věku (U3V) či účast na jiných formách vzdělávání seniorů. (Ort, 2004, s. 67)

Dalšími aktivitami, které se řadí do aktivní formy trávení volného času a zároveň mají pozitivní vliv na rozvoj kognitivní (poznávací) stránky osobnosti seniora, mohou být naučné přednášky odborníků na vybraná témata, rétorická cvičení zaměřená na rozvoj komunikačních schopností, vzdělávací kurzy (např. kurzy cizích jazyků nebo počítačové kurzy), kurzy zaměřené na právní a ekonomické záležitosti, trénink paměti, luštění křížovek, řešení sudoku, tvorba a vydávání časopisu, učení se přísloví nebo pořekadel z paměti, cvičení na orientaci v prostoru a čase apod. (Határ, 2008, s. 83) Záleží pak na každém, jak naplní volný čas, který se mu nabízí, zda pasivně či aktivně.

1.3 Demografický vývoj a programové dokumenty

Pro zvyšující se zájem společnosti i jednotlivců o problém stárnutí existují dva důvody. Prvním z nich je vědecky ověřené zjištění, že průběh stárnutí můžeme ovlivnit a druhým je přibývání podílu starých lidí v celkové populaci. (Šipr, 1997, s. 13) Dle Haškovcové (2010, s. 86) „se odborníci shodují v tom, že demografický strom života bezesporu košatí směrem k vyšším věkovým kategoriím.“

Z demografické studie, kterou připravil Český statistický úřad v roce 2013, vyplývá, že základním rysem vývoje obyvatelstva České republiky (ČR) v nadcházejících desetiletích bude jednoznačně progresivní stárnutí – zvýší se výrazně relativní zastoupení seniorů v populaci. V roce 2100 budou tvořit téměř třetinu obyvatel naší země senioři starší 65 let (nyní tato skupina tvoří jednu šestinu populace), dětí do 15 let bude jen 12 procent. Průměrný věk se přiblíží hranici 50 let. Sníží se výrazně počet lidí v produktivním věku. Stárnutí populace je podle demografů největší změnou, která společnost ve vyspělých státech čeká. Lidé díky změně životního stylu a moderní medicíně žijí déle a osob nad 65 let přibývá. Současně se snižuje počet narozených dětí, což má také za následek výrazné zvýšení podílu osob starších 65 let v populaci. Demografové ve svých studiích uvádí, že zatímco

nyň se ženy dožívají průměrného věku skoro 81 let a muži 75 let, na začátku příštího století se tato hranice posune na 91 let u žen a necelých 87 let u mužů. (ČSÚ, 2013)

Koncept aktivního stárnutí

Koncem 90. let byl WHO přijat termín aktivní stárnutí, který se však netýká pouze zdraví a péče o zdraví, ale má širší rozměr. Tento pojem vychází ze zásad Organizace spojených národů (OSN) pro seniory, které se dají shrnout pod názvy: nezávislost, účast na životě společnosti, důstojnost, péče a seberealizace. Koncept aktivního stárnutí uznává, že starší lidé jsou heterogenní skupina a tato rozmanitost s věkem ještě stoupá. Apeluje na nutnost vytvořit ve společnosti takové prostředí, které seniorům umožní co nejsamostatnější život. Důležitými prvky aktivního stárnutí jsou vztahy vzájemné soudržnosti s rodinnými příslušníky, přáteli, sousedy, stejně jako mezigenerační vztahy. Strategie aktivního stárnutí a stárnutí by se měly stát východiskem pro seniorskou politiku obcí, regionů i celé země. (Dvořáčková, 2012, s. 29-30)

Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity 2012

Stárnutí populace se promítá do všech oblastí života společnosti nejen v ČR, ale i v jiných zemích. Stalo se impulzem pro vyhlášení roku 2012 - Evropským rokem aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity (dále jen „Evropský rok 2012“), což by mělo být předzvěstí pro úspěšné lobování v oblasti politické, intelektuální a finanční podpory seniorské populace. O jeho vyhlášení rozhodl Evropský parlament a Rada na návrh Evropské komise. V ČR bylo jeho koordinací pověřeno Ministerstvo práce a sociálních věcí. Jeho hlavním záměrem bylo usnadnit vytvoření kultury aktivního stárnutí založené na společnosti vstřícné pro všechny věkové skupiny. (MPSV, 2012) Evropský rok 2012 zahrnoval tři dimenze aktivního stárnutí – aktivní stárnutí a zaměstnanost, aktivní účast na společenském dění a nezávislý život (MZČR, 2012).

Vyhlášený rok se snažil poukázat na přínosy seniorů, podpořit vitalitu a důstojnost všech věkových generací. Apeloval nejen na produktivní část populace, ale například i na studenty, kterým ukazoval seniorskou užitečnost. Jeho cílem bylo vytvořit příznivější podmínky a lepší budoucnost pro seniory a zbytek společnosti. (Důchod, 2012)

Memorandum pro Evropský rok 2012

U příležitosti slavnostního zahájení Evropského roku 2012 v ČR bylo vydáno 1. března 2012 memorandum, které se v sedmi bodech věnuje těmto oblastem: celoživotnímu vzdě-

lávání, zaměstnávání starších osob, kvalitě života, zdravému stárnutí, dobrovolnictví seniorů, mezigeneračnímu dialogu a lidským právům seniorů (Charita ČR, 2012).

První bod memoranda se zaměřuje na celoživotní vzdělávání, neboť světovým trendem posledních desetiletí je snaha o prosazení myšlenky, že by se lidé měli vzdělávat v průběhu celého života. Bylo prokázáno, že vzdělávací programy mají pozitivní vliv na fyzické a duševní zdraví seniorů. Potřeba podpory této myšlenky souvisí i s rostoucími kritérii uspokojování psychických a sociálních potřeb seniorů, kteří jsou i ve vyšším věku stále aktivní a mají snahu vyhledávat nové možnosti seberealizace. V příštích letech by měl být kladen důraz na podporu následujících forem dalšího vzdělávání: rozvoj činnosti U3V, podporu seminářů a specializovaných workshopů pro seniory a rozvoj neformálního učení. (Charita ČR, 2012)

Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017

Hlavním výstupem Evropského roku 2012 byl Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období 2013 až 2017. Pro toto období byly identifikovány následující priority: zajištění a ochrana lidských práv starších osob, celoživotní učení, zaměstnávání starších pracovníků a seniorů ve vazbě na systém důchodového pojištění, dobrovolnictví a mezigenerační spolupráce, kvalitní prostředí pro život seniorů, zdravé stárnutí a péče o nejkřehčí seniory s omezenou soběstačností. Mezi strategické cíle akčního plánu patří zvýšení podílu seniorů zapojených do zájmového vzdělávání prostřednictvím U3V a akademie seniorů, a to s přihlédnutím na místní dostupnost. Vzdělávání na U3V se účastní v současné době „pouze“ asi 1,5 % seniorů. Pro zvýšení tohoto podílu je nutné umožnit účast i seniorům z mimouniverzitních měst a vesnic. Řešení se hledá v možnosti využití informačních a komunikačních technologií nebo sítě veřejných knihoven, které jsou zřízeny ve více než 5 500 obcích. (RSČR, 2012)

Nedílnou součástí rozvoje celoživotního učení je i podpora vzdělávacích aktivit pro seniory. Nabídka vzdělávacích kurzů se musí přizpůsobovat aktuálním požadavkům, které mění se společnost klade na všechny občany. V následujících letech by se proto měly kurzy zaměřovat na rozvoj schopností v oblasti informačních a komunikačních technologií, na podporu finanční gramotnosti a na zvyšování ochrany bezpečnosti seniorů. V důsledku demografického stárnutí vzrůstá naléhavost zapojit na trh práce co nejvíce osob jak v produktivním věku, tak i v seniorském věku prodloužením jejich pracovního života. Z hlediska naplnění ekonomických potřeb společnosti budou investice do celoživotního

učení za účelem jejich integrace a reintegrace na trh práce či prodloužení pracovní kariéry, zcela zásadní. (RSČR, 2012)

Návrhy zaměřené na rozvoj celoživotního vzdělávání vyžadují určitou dávku lidských zdrojů a peněžního kapitálu. V tomto ohledu představují výše uvedené dokumenty, podporující celoživotní vzdělávání a zdůrazňující potřebu zlepšení příležitostí ke vzdělávání v pozdějším věku, velmi významnou roli.

2 EDUKACE SENIORŮ

Tato část práce má za cíl předložit základní teoretické poznatky z oblasti edukace seniorů a vzdělavatelů seniorů. Přibližuje základní cíle a funkce, poslání, obsahové zaměření a generačně-cílovou orientaci edukačních aktivit. Následně popisuje specifika vzdělávání seniorů a roli vzdělavatele při edukaci seniorů.

Pojem edukace, který je často používán v souvislosti s rozvojem osobnosti, zahrnuje socializační, výchovné, vzdělávací a osvětové aspekty rozvoje člověka ve všech oblastech jeho života a v celém jeho životním cyklu (Mužík, 2012, s. 32). Tento pojem pochází z latinského *educare*, *educare*, což znamená vést vpřed, vychovávat (Prusáková, 2005, s. 20). Potřeba edukace vychází z celoživotní potřeby člověka učit se, přizpůsobovat se a získávat nové informace. V Maslowově hierarchii potřeb je zařazena mezi kognitivní vyšší potřeby.

Vzdělávání (education) je proces, v němž si prostřednictvím vyučování jedinec osvojuje soustavu poznatků a činností, kterou vnitřním zpracováním – učením – přeměňuje ve vědomosti, dovednosti, znalosti a návyky. Vzdělávání probíhá mezi dvěma činiteli: mezi vzdělavatelem (učitelem, lektorem) a vzdělávaným (žákem, studentem, účastníkem). Z pohledu vzdělavatele jde o vyučování, z pohledu vzdělávaného jde o učení. (Veteška, Tureckiová, 2008, s. 19)

V současné době probíhá mnoho velkých změn ve společnosti týkajících se rozvoje nových technologií, je kladen důraz na ekonomický růst a obraz člověka jako dynamické a kvalifikované pracovní síly, což přináší pro starší generaci řadu negativních důsledků (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 9). Člověk si již v dnešní době nevystačí s poznatky, které získal ve školních lavicích, případně se svými zkušenostmi nabytými vykonáváním určitých sociálních rolí. Seniori se často dostávají do situací, které jsou pro ně nové a nemohou využít zkušenosti z předchozího učení. Mnoho starších lidí si tuto skutečnost uvědomuje a zapojuje se proto do edukačních aktivit. Každý senior je schopný vlivem sociálních faktorů z prostředí a hlavně vlastní aktivitou přetvářet a formovat svoji vlastní osobnost, což v konečném důsledku znamená, že je dále vzdělávatelný a vychovatelný. (Határ, 2008, s. 56, 83)

Edukace seniorů a její rozvoj vyžaduje také značnou podporu ze strany společnosti. V celosvětovém kontextu se problematice vzdělávání věnuje Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO). Pojímá vzdělávání jako klíč k 21. století. Mezi její prioritní cíle patří zajištění

vzdělávání pro všechny. Zdůrazňuje, že vzdělávání musí reagovat na globální problémy, ke kterým náleží především populační růst, zhoršení životního prostředí, kvalita života a krize lidských hodnot. Aktivita ve vztahu k problematice seniorské populace vyvíjí od roku 1978 průběžně OSN a od roku 1955 se soustavně věnuje problematice stárnutí WHO. Významnou úlohu v propagaci problematiky seniorů sehrává rovněž Evropská unie (EU), která mimo jiné koordinuje program Grundtvig, který doposud poskytl finanční prostředky na mnoho vzdělávacích projektů. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 12-15)

2.1 Základní cíle a funkce edukace seniorů

Při edukaci seniorů nejde o získání vědomostí a dovedností, které jsou podmínkou výkonů, ale o rozvoj schopností, rozšíření znalostí a o rozvoj osobnosti k seberealizaci. Výsledky psychologických výzkumů signalizují, že během procesu stárnutí se zvyšuje náchyllost klást větší důraz na vnitřní smysl činnosti a na duchovní stránku života. U některých seniorů pak tato tendence směřuje k potřebě poznávat, učit se. V seniorském období narůstá prostor pro volný čas. Člověk se odchodem do důchodu ocitá v nové životní situaci a snaží se najít novou orientaci, což se pro něho může stát výzvou pro další rozvoj. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 63)

Vzdělávání má pro seniory především charakter druhého životního programu, nikoliv profesní přípravy. Vzdělávání má ve stáří jiný cíl než vybavení studenta seniora informacemi, ale stává se procesem, který smysluplně kultivuje čas stárnoucích dní. Skutečný ekonomický přínos je možné spatřovat především v tom, že když staří lidé studují, méně si všímají existujících obtíží stáří, lépe je překonávají a méně často vyhledávají zdravotnické a sociální služby. Ostatně, starý člověk vyhledává lékaře mnohdy i pro jiné než zdravotní důvody, žádá jen rozhovor, útěchu. (Haškovcová, 1989, s. 148,152)

Hlavním cílem edukačních aktivit v seniorském věku je zejména:

- udržení tělesné a duševní aktivity,
- zajištění kvalitnějšího a důstojnějšího života,
- kultivace života a jeho obohacení,
- usnadnění adaptace na nový způsob života (např. po penzionování či ovdovění),
- pomoc při orientaci v nynějším rychle se měnícím světě,
- naplnění přirozené potřeby zvědavosti a touhy po poznání,

- posilování sociálních kontaktů a uspokojení přání účastnit se skupinové formy výuky,
- snaha zvládnout nové technologie a moderní přístroje,
- potřeba mít přehled o současných poznatcích vědy a techniky,
- účinná forma tréninku kognitivních funkcí, stimulace psychické aktivity a výkonnosti. (Ort, 2004, s. 82; Petřková, Čornaničová, 2004, s. 64)

Funkce edukace seniorů můžeme rozdělit podle primárního cíle edukace a podle jejího specifického zaměření.

Podle primární orientace směřované na rozvoj osobnostních stránek seniora lze dle Petřkové a Čornaničové (2004, s. 64) funkce edukace seniorů členit na:

- vzdělávací – zaměřené především na získání poznatků, informací a osvojování dovedností,
- kulturně kultivační – rozvíjející osobnost člověka prostřednictvím kultury, umění, pohybové výchovy, provozování koníčků v oblasti zájmových volnočasových aktivit,
- sociálně psychologické – týkající se udržení přiměřené kvality života v oblasti sociálních vztahů a psychologického rozvoje, aktivity přispívající k prevenci a přizpůsobování se psychosociálním omezením ve vztahu ke stárnutí člověka.

Podle specifického zaměření je výčet funkcí výchovy a vzdělávání seniorů ještě obsáhlejší. Mühlpachr (2004, s. 138) uvádí funkce:

- preventivní – výchovná a vzdělávací opatření prováděná v předstihu pozitivně ovlivňují průběh stárnutí a kvalitu života ve stáří,
- anticipační – pomáhá k pozitivní připravenosti na změny ve stylu života, k nimž dochází v souvislosti s odchodem do důchodu,
- rehabilitační – souvisí s obnovením vyváženého stavu fyzických a duševních sil,
- posilovací (stimulační) – je považována za nejvýznamnější, napomáhá k rozvoji zájmů, aktivit, potřeb a schopností člověka.

Petřková a Čornaničová (2004, s. 64-65) zmiňuje dále funkce:

- adaptační – zajišťuje rovnováhu mezi organismem člověka a prostředím, ve kterém žije,

- komunikační – přispívá k tomu, aby senioři zůstávali i ve vyšším věku v aktivní komunikaci se svým okolím,
- kompenzační - nahrazuje možný úbytek sociálních kontaktů a ztrátu profesní role, nedostatek možností studovat v dřívějších životních etapách,
- aktivizační – přispívá k začlenění do společnosti a k fyzickému a duševnímu zdraví, k získání pocitu důstojnosti a životní spokojenosti,
- relaxační – napomáhá k vnitřní vyrovnanosti osobnosti,
- mezigeneračního porozumění – zaměřuje se na prohloubení mezigeneračního porozumění a na prevenci napětí mezi generacemi.

2.2 Poslání edukace seniorů

Aktivity v oblasti výchovy a vzdělávání seniorů dávají prostřednictvím nových informací možnost volby, jak je možné uspořádat si vlastní život a být psychicky vyrovnanější. Přispívají také k pocitu důstojnosti a životního uspokojení a poskytují impulsy pro sebevýchovu. Ukazují člověku, jak může pomocí vlastních aktivních zásahů do svých stylů chování, postojů a názorů působit i na svou poznávací a citovou stránku. V konečném důsledku to znamená „oddálit stárnutí“, získat nadhled a uchovat si schopnost samostatně se rozhodovat. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 52-53)

Edukace seniorů má své úkoly a zaměření, a to jak v obecné společenské, tak i individuální rovině. Primární poslání edukace seniorů lze vymezit ve dvou úrovních, a to ve vztahu k jednotlivcům – seniorům a ve vztahu ke společnosti.

Ve vztahu k jednotlivcům - seniorům pomáhají edukační aktivity především k rozvoji možnosti uspokojovat poznávací a zájmové potřeby seniorů, udržování a stimulaci vývojových potenciálů starších lidí, úmyslnému ovlivňování charakterových vlastností, hodnotových orientací a vzorů chování, porozumění vývojových úkolů seniorského věku a k jejich přijetí, obohacování kvality života a získání životního optimismu. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 52)

Ve vztahu ke společnosti edukace seniorů představuje jednu z možností společenské podpory života seniorů, pozitivní prvek při vytváření názorů společnosti na stáří, přínos pozitivního pohledu na plnohodnotný život člověka v každé jeho etapě, sjednocující prvek mezigeneračního pochopení a mezigenerační solidarity, součást základních sociálních pro-

gramů dotýkajících se stáří (Bočková, 2002, s. 40-41). V kontextu ke společnosti má význam nejen vlastní učení a vzdělávání seniorů, ale také edukace všech členů společnosti ve smyslu výchovy ke stáří. Důležitou roli zde sehrává rodina, komunita i společnost. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 53)

2.3 Obsahové zaměření edukace seniorů

Edukace v seniorském věku je dobrovolná včetně svobodné volby jejího obsahu. Obsah (učební látka) představuje významný prvek každé edukace, tedy i seniorské. Tvorba obsahu vzdělávání musí být podřízena edukačním cílům a má rovněž respektovat potřeby seniorů. Starší lidé dávají přednost tématům, které odpovídají jejich osobním zájmům nebo těm, které se vztahují ke studijním, umělecko-tvořivým a jiným touhám z mládí. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 65)

Pro zajištění transformace vybraných poznatků do didaktické podoby je při práci s obsahem nutné dle Petřkové a Čornaničové (2004, s. 66) respektovat určité principy postupu:

- při výběru učiva přihlížet k potřebám a zájmům studentů - seniorů a obsah vzdělávání vztahovat k jejich situaci,
- pro usnadnění procesu porozumění učiva a propojení poznatků se zkušenostmi seniorů zařazovat vhodné modelové příklady,
- obsah vzdělávání orientovat na učební činnosti, které doprovázejí vnímání, pochopení, zapamatování informací a poznatků,
- obsah vzdělávání má být strukturovaný, což představuje uspořádání jednotlivých částí učební látky do smysluplných celků,
- obsah vzdělávání má odpovídat současnému stavu vědeckého poznání.

Edukace ve třetím věku uskutečňuje edukační potřeby seniorů především podle jejich osobních zájmů a podporuje u nich rozvoj činností, kterým se věnovali již v produktivním věku. Ve stáří se jenom málokdy vytvářejí nové zájmy, převážně se rozvíjejí již stávající aktivity nebo se obnovuje něco, co člověk delší dobu nedělal, ale co ho již v předchozí fázi života bavilo. (Beneš, 2008, s. 89-90)

2.4 Generačně – cílová orientace edukačních aktivit

Gerontagogika zahrnuje veškeré edukační aktivity spojené se seniory. Z hlediska generačně - cílové orientace, tj. podle toho jak po sobě následují jednotlivá věková období, rozlišujeme předmět zaměřený na:

- preseniorskou edukaci – zahrnující programy přípravy na stáří,
- vlastní seniorskou edukaci – představující nejširší rozsah edukace seniorů,
- proseniorskou edukaci – zaměřenou na mezigenerační porozumění a solidaritu s důrazem na rodinnou politiku. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 19)

Preseniorská edukace

Prožívání stáří je přímo ovlivněno předchozími životními etapami. Pro zvýšení šance seniorů na plnohodnotný a kvalitní život je třeba začít s přípravou na stáří ještě ve fázi plného pracovního nasazení. Je nezbytné zaměřit se na aspekty zdravotní (osvojování zásad zdravého životního stylu a znalostí spojených s fyziologickým stárnutím člověka apod.), sociální (pěstování sociálních kontaktů mimo pracoviště, hledání možností kvalitních volnočasových aktivit, znalost informačních zdrojů a nabídky aktivit apod.) a ekonomické (vytvoření vhodného materiálního a finančního zázemí). Nejpozději ve středním věku by měl člověk včas pamatovat na volbu druhého životního programu a začít se na třetí věk pomalu připravovat. V té souvislosti by si měl každý odpovědět na otázku, co bude dělat, až skončí jeho profesní život. V době, kdy člověk opouští pracovní proces a odchází do důchodu, dochází ke ztrátě životního rytmu a senior se dostává do nové role, se kterou se musí vyrovnávat. Lidé, kteří si pěstují koníčky již během života, pak mají možnost je v důchodovém věku rozvíjet. (Šerák, 2009, s. 192-193; Haškovcová, 2010, s. 173-172) Pokud mají dostatek informací, motivaci k plánování pravidelných duševních i tělesných aktivit a podporu rodiny, snáze pak přechod do třetí etapy života zvládají.

Vlastní seniorská edukace

Motivy ke vzdělávání v seniorském věku jsou velmi různorodé. Seniory přivádí podle Petřkové, Čornaničové (2004, s. 68) ke vzdělávání nejčastěji následující potřeby a motivy:

- kognitivní potřeby a zájmy - potřeba prohloubení a rozšíření dosavadních poznatků, potřeba orientovat se v současné době apod.,

- sociální potřeby - potřeba překonat pocity osamocení, potřeba kontaktu s vrstevníky a navazování nových vztahů,
- potřeba aktivity, produktivnosti, snaha být užitečný a vykonávat smysluplnou činnost,
- potřeba kompenzovat pociťované nedostatky v oblasti intelektuální nebo emocionální.

Ke společným motivům, které přivádí seniory ke vzdělávání, patří jejich snaha po sebe-realizaci, naplnění osobních zájmů či uskutečnění toho, co lidé nestihli v produktivním věku, úsilí o potvrzování identity a získávání kontroly jednak nad svým životem, ale i prostředím, které je ovlivňuje a ve kterém žijí (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 68).

Proseniorská edukace

Cílem proseniorské edukace je zejména vytvářet pozitivní obraz o seniorech a překonávat negativní stereotypy (ageismus). V dnešní době se setkáváme s mnoha mezigeneračními bariérami. Vytrácí se model bydlení v široké mnohagenerační rodině, kdy byli jedinci od dětství konfrontováni se stářím jako se zcela přirozeným fenoménem a dochází k rozpadu tradiční rodiny, což má za následek nedostatek osobních zkušeností a zhoršení vztahů mezi generacemi. Tomuto napomáhá i celkové klima ve společnosti, které klade důraz na výkon a nasazení, což podstatně zhoršuje vztahy mezi generacemi. Vlivem celkové stárnutí populace se dá předpokládat, že část předsudků o seniorské populaci bude v budoucnu postupně vytlačována a senioři se budou zúčastňovat aktivit ve všech oblastech společenského života. Velký význam má rovněž působení masmédií, která ovlivňují názory a chování lidí. Vytyčených cílů proseniorské edukace je možné dosáhnout zejména prostřednictvím skupinových aktivit, při kterých se setkávají příslušníci různých věkových skupin. (Šerák, 2009, s. 191)

2.5 Faktory a bariéry ovlivňující proces učení seniorů

Proces učení je podle Petřkové, Čornaničové (2004, s. 67-69) v každém životním období ovlivňován řadou faktorů či podmínek, které mají vliv na jeho průběh. Hovoříme tak v této souvislosti o subjektivních (vnitřních) a objektivních (vnějších) podmínkách učení.

Subjektivní podmínky učení v seniorském věku souvisejí s osobou učícího se seniora. Radíme zde následující charakteristiky:

- kognitivní (intelektové schopnosti, styl učení, poznávací styl),
- afektivní (motivace, potřeby a zájmy, postoje),
- fyzické (věk, zdravotní stav, pohlaví),
- sociální a sociokulturní (rodinná situace, vzdělanostní úroveň, status).

Mezi objektivní faktory ovlivňující proces učení můžeme zařadit zejména charakteristiky:

- učiva (obsah, rozsah, jeho obtížnost, metody zprostředkování),
- vzdělavatelů a organizátorů (osobnostní a profesní kompetence),
- realizačního prostředí (vybavení materiálové, hygienické normy, dostupnost apod.).

Subjektivní i objektivní faktory se mohou stát možnými překážkami edukace seniorů. Ze subjektivních podmínek učení mohou vyplynout v seniorském věku následující bariéry: obava ze snížení sensorických a kognitivních schopností, nedůvěra ve své schopnosti, nízké sebehodnocení, pocit nejistoty, strach a tréma v nových situacích, strach z neúspěchu, nerozhodnost, úbytek energie, nedostatek vitality aj. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 69)

Případné bariéry mohou mít souvislost i s objektivními podmínkami učení. Při rozhodování, zda se zúčastnit edukačních aktivit, mohou sehrát důležitou roli bariéry časové (časové rozvržení vzdělávacích aktivit), místní (nedostatek vzdělávacích aktivit v různých lokalitách) a finanční. (Ondráková, 2012, s. 39) Část seniorů při rozhodování, zda se zúčastní edukačních či jiným zájmových aktivit, nemusí překonávat žádné bariéry a nepřipouští si, že by učení nebo jiné činnosti nezvládli. Jsou zvyklí na aktivní život již v produktivním věku a plynule ve svých aktivitách pokračují i ve věku seniorském.

2.6 Specifika vzdělávání seniorů

Při přípravě edukačních projektů pro seniory je nutno respektovat řadu specifíků, které plynou z jejich sociálního a společenského postavení, ale i specifíků daných věkem a vyplývajících zejména z odlišnosti motivace. Senioři chápou všechny nové informace z pozice svých životních zkušeností a začleňují si je do již vytvořeného systému poznatků. (Palán, 2003, s. 173-174)

U starších lidí se často setkáváme se stereotypy, které odmítají změnit. Mnozí se brání získávání nových vědomostí a brání se zapojení do současného moderního života. Proces učení ve stáří je odlišný od učení v mladším věku. Učivo se už obtížněji osvojuje, pokud

nemá logickou strukturu a praktický dopad. Při edukaci seniorů je důležitá pochvala a rovněž zdravá soutěživost. Za nevhodné je považováno naopak znevažování těch, kteří nestačí a zaostávají za ostatními. Při výuce je vhodné zařadit více přestávek a učení nepřesouvat do večerních hodin. (Klevetová, Dlabalová, 2008, s. 54)

Klevetová a Dlabalová (2008, s. 55) zmiňují některé zásady při vzdělávání seniorů:

- Starší člověk potřebuje k pochopení nové učební látky svůj vlastní způsob a tempo.
- Senior potřebuje mít k dispozici názorné a přehledné písemné informace.
- Nové informace je třeba rozdělit na několik částí, jelikož příliš mnoho učiva najednou nezvládne senior přijmout.
- Při edukaci seniorů je třeba odhalit jejich schopnosti a opírat se o jejich možnosti a dovednosti.
- Je nutné vyjadřovat se srozumitelně a pomalu, obracet se s dotazy, zda učební látce senioři porozuměli.
- Při nácviku využívání nových pomůcek je nezbytné nové postupy opakovat a dbát na to, aby si je senior sám vyzkoušel.
- Nepovažuje se za vhodné dávat seniorovi příliš mnoho úkolů najednou.
- Po starším člověku nelze požadovat, aby se učil nazpaměť. Naučenou látku je nutné opakováním uložit do dlouhodobé paměti.
- Senior potřebuje znát, proč něco dělá a k čemu to vede.
- Starý člověk potřebuje za svou práci a snahu ocenění. Pocit úspěchu přináší motivaci ke zvládnutí následujících úkolů.
- Při volbě správného přístupu v sobě senior sám objeví nové schopnosti a nabude přesvědčení, že nikdy není pozdě něco na sobě změnit a chtít něco dokázat.

Palán (2003, s. 174) uvádí, že „je třeba zabezpečit určité podmínky, které usnadňují průběh učení a zefektivňují jeho výsledky.“ Zejména logické uspořádání obsahu, častější zopakování a shrnutí základních myšlenek, zainteresování účastníků a jejich přímé zapojování do vzdělávacího procesu, participaci, odvolávání na jejich zkušenosti, propojování učební látky s jejich současnými potřebami, stálost zpětné vazby (diskusí, dotazy aj.), neustálé motivování.

2.7 Vzdělavatel a jeho role při edukaci seniorů

Učení a vzdělávání v seniorském věku se neomezuje jen na předávání poznatků. V této věkové kategorii je významná pomoc při hledání nových životních orientací a při překovávání nedůvěry ve vlastní schopnost se učit. Vzdělavatel seniorů z těchto důvodů plní velmi často roli motivátora, facilitátora a poradce. Osobnost vzdělavatele má velký význam, jelikož čím starší je skupina lidí, tím jsou větší i individuální rozdíly ve vnímání a schopnosti soustředění. Z osobnostních charakteristik jsou oceňovány především autentičnost, vřelost, trpělivost a chápavost, empatie, osobnostní zralost, emocionální stabilita, odolnost vůči zátěži, smysl pro humor, schopnost sebereflexe a autoregulace, tvůrčí schopnosti, ochota osobnostního rozvoje, sebeúcta, ochota ke kompromisu i pomoci druhým k němu dospět, otevřenost vůči změnám a různorodosti názorů. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 72-73)

Senioři jako cílová skupina vzdělávání jsou opravdu skupinou specifickou. Ze strany lektora je důležitý individuální přístup respektující jedinečnost každého člověka až do nejvyššího věku. (Mühlpachr, 2004, s. 9) Lektor většinou neví, kdo před ním stojí, jaké má znalosti, dovednosti a zkušenosti. Příslušná organizace nebo lektor si musí vždy uvědomit, že akce se koná jako zájmová činnost nebo volnočasová aktivita pro seniory. Jsou tam tedy dobrovolně, což přináší zvýšené nároky na osobnost lektora a jeho kompetence. (Ondráková, 2012, s. 33)

Oblast gerontagogického působení zahrnuje širokou oblast edukačních aktivit realizovaných občanskými sdruženími, spolky, muzei, knihovnami, domovy, centry a kluby pro seniory, kulturními zařízeními, univerzitami volného času, univerzitami a akademiemi třetího věku. Tyto aktivity jsou realizovány zejména poradci a animátory, vzdělavateli, lektory, dalšími profesionály (psychology, lékaři, sociálními pracovníky aj.) a odbornými pracovníky. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 72)

Kompetence vzdělavatele seniorů

Kompetence (způsobilost) představuje komplexní schopnost vykonávat určité odborné pracovní činnosti, formované na základě osvojení si teoretických vědomostí, praktických zkušeností, sociálních kompetencí a postojů i jiných kvalit osobnosti. Kompetence je směřována na subjekt a vyžaduje schopnost jeho sebevzdělávání, orientaci na hodnoty, postoje a zkušenosti. Klasifikace kompetencí není úplně jednotná, ale upřednostňováno je členění na odborné, metodické, sociální a osobnostní. (Prusáková, 2005, s. 40)

Být kompetentní tedy znamená být způsobilý, oprávněný, povoláný pro výkon určité činnosti a současně umět tuto činnosti i úspěšně vykonávat. Dle Ondrákové (2012, s. 43-44) a informací uvedených ve Sborníku příspěvků z konference U3V na Masarykově univerzitě (2010, s. 117-122) by měl lektor v seniorském vzdělávání disponovat především těmito klíčovými kompetencemi:

- komunikační dovednosti - práce s hlasem a se slovem; mluvit jasně, konkrétně, srozumitelně, přiměřeně hlasitě; pozornost věnovat nejen obsahu sdělení, ale také formě; vyvarovat se používání slangových výrazů, anglických výrazů, příliš odborného jazyka a haptických projevů,
- schopnost vytvoření optimálního učebního klimatu – snažit se poznat motivační, emocionální a poznávací předpoklady účastníků; brát na vědomí úroveň kompetencí účastníků a podporovat jejich autonomii; přistupovat k nim jako k partnerům a snažit se neuplatňovat paternalistický přístup,
- prezentační dovednosti – efektivně používat vybrané didaktické metody, které podnětují motivaci účastníků; používání audiovizuálních pomůcek přizpůsobit specifickým potřebám seniorů; zajišťovat jejich aktivní účast a zabezpečovat zpětnou vazbu, aby mohl průběžně přizpůsobovat výuku seniorům,
- organizační a motivační schopnosti – připravovat přednášky s logickou návazností; ve vhodných případech doplňovat přednášenou látku odbornými exkurzemi; motivovat seniory k edukaci a vzbuzovat v nich zájem o další sebevzdělávání.

Dobry lektor by měl při edukaci seniorů tolerovat jejich odlišnosti (vzdělanostní úroveň, rodinnou situaci, zdravotní stav), projevovat jim úctu a respekt, akceptovat seniory jako účastníky vzdělávacího procesu.

3 METODY A FORMY EDUKACE SENIORŮ

Tato kapitola je věnována nejčastěji využívaným metodám a formám edukace seniorů v institucionalizovaném vzdělávání.

Vzdělavatelé seniorů musí při volbě metodických postupů v institucionalizovaném vzdělávání přihlížet k zvláštnostem, které vyplývají z odlišností seniorů jako účastníků vzdělávání. Z pohledu efektivnosti edukace jsou zvlášť účinné metodické postupy, které iniciují motivaci seniorů, zajišťují aktivní účast účastníků vzdělávání, respektují jejich individualitu a specifický styl učení, zabezpečují zpětnou vazbu (vzdělavatel pak může operativně měnit časový plán, tempo výuky) a umožňují využívání nabytých poznatků a dovedností v praxi. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 70)

Metoda obecně označuje postup směřující k dosažení určitého cíle. Dle Mužíka (2004, s. 69) „didaktická metoda spočívá ve vytvoření souboru postupů, kterými lektor předává poznatky a formuje dovednosti, případně návyky účastníků. Stejně tak lze do didaktické metody zahrnout postupy účastníka, kterými si vědomosti, dovednosti či návyky osvojuje.“

Všeobecně je známo, že neexistuje jediná správná nebo univerzální metoda. Je vhodné využívat většího počtu metod a kombinovat je. (Malach, Zapletal, 2005, s. 80) Výběr metod (metodických postupů) je ovlivňován několika faktory – vzdělávacím cílem, vzdělávacím obsahem, schopností seniorů se učit, heterogeností studijních skupin (podle věku, profese, zdravotního stavu apod.), ochotou spolupracovat, přístupem ke vzdělání, materiálními a časovými podmínkami (např. vybavení výukového prostředí), osobností vzdělavatele (vyučujícího, lektora, animátora, instruktora). (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 70)

Pro předávání obsahu vzdělávání lze využít široké škály metodických postupů. Metody se mohou klasifikovat podle různých hledisek a jejich počet neustále narůstá. Obecně se třídí metody výuky podle způsobu interakce mezi učitelem a žáky na frontální, skupinové a individuální. (Eger, 2005, s. 71) Jiné hledisko používá Mužík (2004, s. 69), který člení didaktické metody podle jejich vztahu k praxi účastníků výuky na teoretické (přednáška, přednáška s diskusí, cvičení, seminář), teoreticko-praktické (diskusní metody, problémové metody, programované výuky, diagnostické a klasifikační metody, projektové metody) a praktické (instruktáž, koučování, mentorování, poradenství, rotace práce, stáž, exkurze).

Forma je vnější organizací vyučovacího procesu a realizuje se různými metodami, s využitím rozličných prostředků (Palán, 2003, s. 130). Didaktickou formou se většinou

rozumí určitý organizační rámec výuky (vyučování a učení). Jedná se tedy o různé způsoby řízení a organizace didaktického procesu. (Mužík, 2004, s. 55) V rámci jedné edukační aktivity může být využíváno více didaktických metod.

3.1 Metody edukace seniorů

Ve vzdělávání seniorů patří mezi často využívané metody výkladové (frontální), dialogické, metody řešení problémů v malých skupinách a výcvikové. Oblíbenými metodami mezi seniory jsou rovněž výchovné koncerty, tematické večery, exkurze, animace, hry, besedy, turistické výlety, semináře, apod. (Šerák, 2009, s. 68-73)

a) Výkladové metody (frontální)

Nejčastěji používanou výkladovou metodou je přednáška. Je pro ni typická aktivní role lektora a spíše pasivní role účastníků vzdělávání. Je vhodné ji použít v případech, kdy je nutné v krátkém čase prezentovat velké množství poznatků. (Malach, Zapletal, 2005, s. 82) Jejím základem je výklad jako monologický projev lektora a jako doplňující prostředek je využívána často diskuse. Její obvyklá skladba je tvořena úvodem, jádrem, důkazy a závěry. (Mužík, 2004, s. 72)

Při přípravě přednášky pro seniory je potřebné dbát především na jasné vymezení cíle, formulaci hlavní myšlenky, postup, logiku výkladu, využití vhodných audiovizuálních prostředků, výběr praktických příkladů a na častější opakování hlavních myšlenek a jejich souhrn či zdůraznění v závěru přednášky. Při přednáškách je třeba udržovat kultivovaný slovní projev, hlasitost řeči a její tempo. Pokud lektor mluví příliš rychle, nestačí senioři vnímat obsah vzdělávání, a proto je nezbytné sdělovat důležité informace pomalejším tempem s náležitou hlasitostí. Pro udržení pozornosti a zvýšení dramatičnosti výkladu využívá dobrý řečník také přestávek v řeči. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 70-71)

Výrazným znakem přednášky je především teoretický charakter předávané látky, strukturovanost a logické vazby. Zkušení lektori se shodují v tom, že klíčový je vstup do přednášky a vytvoření příznivé učební atmosféry ve skupině účastníků vzdělávání. Důležitý je rovněž i závěr přednášky a krátké shrnutí předloženého učiva. (Mužík, 2011, s. 102)

b) Dialogické metody

Nejvíce využívanou dialogickou metodou jsou rozhovor a diskuse, které jsou používány samostatně nebo jako součást výkladové metody. Pro tyto metody je charakteristická větší aktivita účastníků. Jejich podstatou je komunikace mezi vzdělavatelem a účastníky vzdělávání. Tato metoda klade velké nároky na vzdělavatele, který musí dialog podněcovat a usměrňovat. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 71) Rozhovor umožňuje průběžnou kontrolu, do jaké míry byla učební látka správně pochopena. Účastníkům se tak dostává potvrzení jejich znalostí a vědomostí. Tuto metodu je vhodné použít, pokud je přítomno ve výuce méně než dvacet účastníků. (Mužík, 2011, s. 112)

Základní podmínkou úspěchu metody diskuse je vhodně vybraný námět, dobrá příprava účastníků, vyspělost lektora a jeho znalost problematiky a taktiky vedení diskuse (Mužík, 2004, s. 75). Při vzdělávání seniorů je důležité stimulovat diskusi pokládáním otevřených otázek, aktivně poslouchat jejich reakce a dávat najevo zájem o seniory (i neverbálně), snažit se zapojovat do diskuse všechny účastníky a povzbuzovat k účasti ty, kteří mají zábrany hovořit před ostatními (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 71).

c) Metody řešení problémů v malých skupinách

Pokud se použije metoda řešení problémů v malých skupinách, vytvoří se menší skupiny o třech až šesti lidech a každá si zvolí svého vedoucího. Lektor pak seznámí vedoucí skupin s problémem, který se bude řešit. Skupiny následně prodiskutují vybraný problém a vypracují písemný závěr. Vedoucí přednesou návrhy na řešení a mohou dále porovnávat jednotlivá stanoviska mezi sebou, hledat rozdíly a zdůvodňovat řešení. (Mužík, 2004, s. 75-76) Problémové situace, které jsou staršími účastníky vzdělávání řešeny, by měly být blízké realitě, přiměřeně náročné, srozumitelné a měly by vycházet i z jejich životních zkušeností. Je vhodné zařadit problémy, které se dotýkají vzájemného setkávání generací, řešení mezigeneračních konfliktů, zvládnutí zátěžových situací nebo rozhodování v tíživých situacích, apod. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 71)

d) Výcvikové metody

Výcvikové metody se uplatňují zejména při aktivitách vyžadujících motorické a senzomotorické dovednosti. Při využívání těchto metod hraje důležitou roli věk a funkční stav účastníků vzdělávání (zdravotní stav, tělesná zdatnost, únava), ale rovněž vnější podmínky,

ve kterých výcvik probíhá. U seniorů dochází postupně ke ztrátě obratnosti, následně i rychlosti a síly pohybu. Jejich předností bývá vytrvalost, se kterou provádí určitou činnost dlouhodobě a houževnatě. Při vlastní realizaci výcviku je doporučováno postupně zařazovat fázi orientační, přípravnou (tvoří se plán a obraz požadované dovednosti s využitím názorných ukázek a slovního vysvětlení), fázi počátečního vykonávání činnosti (doplní se a upřesní informace a klade se důraz na kontrolu i sebekontrolu prováděných operací), fázi dalšího opakování činnosti s rozbořem chyb. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 71-72)

3.2 Formy edukace seniorů

Vzdělávací instituce pro seniory v ČR:

a) Univerzita třetího věku

Této formě edukace seniorů je věnována samostatná kapitola 4.

b) Akademie třetího věku

Akademie třetího věku (A3V) začaly vznikat v bývalém Československu již od osmdesátých let převážně z iniciativy místních gerontologických pracovišť. Významnou roli při jejich zřízení měl Československý červený kříž. První A3V byla otevřena v roce 1983 v Přerově a do tří let fungovaly již téměř dvě desítky A3V. Uspokojují vzdělávací potřeby v regionech, kde nesídlí některé z vysokých škol. Jsou organizovány převážně pod záštitou různých organizací (např. Červený kříž, muzea, kulturní střediska, knihovny) nebo středních škol. Jako forma výuky je využívána přednáška, seminář, diskuze či různé doprovodné programy (zájmové kroužky, exkurze, sportovní aktivity apod.). Účastníci vzdělávacích akcí nemusí skládat na začátku ani v průběhu žádné zkoušky a po zakončení studia obdrží potvrzení o absolvování kurzu, které je většinou vydáváno na základě prezentace. (Šerák, 2009, s. 198; Adamec, Kryštof, 2011, s. 18)

Akademie třetího věku představují středně náročnou formu zájmových vzdělávacích aktivit pro seniory. Obsah vzdělávání se přizpůsobuje místním potřebám, podmínkám a možnostem a zároveň vychází vstříc skupinovým zájmům účastníků vzdělávání. Obsahové zaměření vzdělávacích cyklů mívá tyto základní linie: medicínsko-gerontologická orientace, občansko-sociální vzdělávání, kulturně-historické okruhy, „hobby-aktivity“, „příprava na starší věk“, rekondiční cvičení apod. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 78-79)

c) Kluby aktivního stáří, Kluby důchodců, Kluby seniorů

Kluby patří mezi nejrozšířenější institucionalizovanou formu sdružování seniorů. Jsou zřizovány orgány místní správy, domovy důchodců, charitativními organizacemi, podniky, Svazem důchodců ČR nebo Českým svazem žen. Na rozdíl od výše uvedených forem se vyznačují trvalejšími neformálními vztahy, větším důrazem na rozvoj osobních zájmů a uspokojováním potřeby sociálních kontaktů. Plní úlohu komunikační, sdružovací, vzdělávací, kulturně-tvořivou, kulturně-interpretaci. Edukační aktivity jsou převážně jednorázové, cyklická forma se vyskytuje zcela výjimečně. (Šerák, 2009, s. 199)

d) Univerzita volného času

První univerzita volného času byla založena v Praze v roce 1993 (v rámci Evropského roku seniorů). V současné době tyto organizace fungují většinou pod záštitou kulturních domů, knihoven a domů důchodců. Zájemci nemusí skládat při přijetí žádné zkoušky, jejich znalosti nejsou nijak formálně ověřovány, po ukončení vzdělávání však neobdrží žádné osvědčení či potvrzení o svém studiu. Jedná se o unikátní projekt systematického zájmového vzdělávání v oborech, o něž je značný zájem, které však nemohl každý vystudovat profesně. Pro studium není stanovena žádná hranice dřívějšího dosaženého vzdělání. Jde o mezigenerační projekt, je určen všem věkovým kategoriím od 18 let. Mezi jeho účastníky převažují právě senioři. (Šerák, 2009, s. 199-200)

Mezi jednoznačné přednosti institucionalizovaných edukačních aktivit patří skutečnost, že mohou nabídnout společně působící výchovné podmínky. Poskytují jasnou cílovou orientaci edukace, propracované metodické postupy, kvalifikované vzdělavatele, nezbytné poznatkové zázemí (studijní pomůcky, odbornou literaturu), prostor pro realizaci aktivit (učebny, kluby, knihovny), odbornou podporu sebevýchovným postupům. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 53)

Celoživotní učení představuje kontinuální proces získávání a rozvoje vědomostí, intelektových schopností a praktických dovedností během celého života. Jeho součástí je i vzdělávání pro seniory, které je v ČR velmi dobře realizované prostřednictvím univerzit třetího věku.

4 UNIVERZITY TŘETÍHO VĚKU

Následující kapitola se zaměřuje na jednu z forem edukace seniorů – univerzitu třetího věku, která se v průběhu let vyvinula pro potřeby a zájmy osob v důchodovém neboli třetím věku. Jedná se vzdělávací program realizovaný v rámci celoživotního vzdělávání, orientovaný na zájmové a neprofesní vzdělávání, jehož poznatky posluchači využijí pro sebe. I když studium není kvalifikační a jeho výstupy nejsou akceptovatelné na trhu práce, mají pozitivní vliv na osobní rozvoj seniorů a zvyšují jejich zapojení do společnosti. Účast seniorů na institucionalizovaných formách celoživotního vzdělávání přispívá ke kvalitnímu, aktivnímu prožívání života ve vyšším věku.

Samotný pojem „univerzita třetího věku“ použil jako první profesor práva a ekonomických věd Pierre Vellas v roce 1973 na Univerzitě sociálních věd v Toulouse ve Francii. Poukazoval na obrovský potenciál třetího věku v životě člověka, kdy se vzdělávání může stát jednou z kvalitních možností, jak tuto dobu využít. Jeho kurzy měly neobyčejný úspěch a idea U3V se rychle rozšířila do dalších evropských zemí a následně i mimo kontinent. Ve Francii jsou kurzy pro seniory propojeny s renovovanými univerzitami a vládními složkami (tzv. francouzský model). Oproti tomu ve Velké Británii mají U3V vůli zůstat svobodně od univerzit a nezávisle na místních orgánech (tzv. britský model). V České republice se uplatňuje spíše francouzský model. (Adamec, Kryštof, 2011, s. 12, 15; Formosa, 2012, s. 5)

V roce 1975 byla založena Mezinárodní asociace univerzit třetího věku (Association Internationale des Universités du Troisième Age, AIUTA), která pořádá každoročně mezinárodní konference, vydává dokumenty monitorující činnost seniorského vzdělávání v rámci U3V a podporuje spolupráci na projektech z různých zemí. V roce 2008 registrovala AIUTA členství U3V ve 23 zemích a v roce 2012 již v 60 zemích. V roce 1997 byla založena Světová asociace univerzit třetího věku, která podporuje mezinárodní vztahy mezi U3V prostřednictvím internetu. (Adamec, Kryštof, 2011, s. 12, 15; Formosa, 2012, s. 5-6)

Univerzity třetího věku v ČR

V českých a moravských krajích vznikla první U3V v roce 1986 při Palackého univerzitě v Olomouci z iniciativy Československého červeného kříže. O rok později byla založena U3V v Praze na Fakultě všeobecného lékařství (dnešní 1. lékařská fakulta) Univerzity Karlovy. Jejím tehdejším děkanem byl Vladimír Pacovský, který byl v té době hlavním odborníkem oboru gerontologie a geriatrie a byl přesvědčen o smyslu U3V. Klíčovým tématem

vzdělávání bylo v té době zdraví a jeho prevence. V roce 2004 bylo již studium pro seniory organizováno přibližně na 45 vysokých školách či fakultách ČR. (Mühlpachr, 2004, s. 139-140; Haškovcová, 2010, s. 129-130)

V roce 1993 založily některé univerzity Asociaci univerzit třetího věku (AU3V) ČR jako nevýdělečnou zájmovou organizaci, která má za úkol iniciovat a podporovat zakládání univerzit třetího věku na vysokých školách v ČR, pořádat setkání a pracovní semináře zainteresovaných škol a fakult se záměrem vyměňovat si zkušenosti, poznatky a informace, koordinovat činnost jednotlivých U3V v ČR, jejich propagaci a navazování styků s podobnými organizacemi na mezinárodní úrovni. V roce 1993 se stala AU3V ČR členem AIUTA a v roce 1994 dále členem Evropského sdružení starších studentů na univerzitách (European Federation of Older Students at the Universities, EFOS), které podporuje vzdělávání starších lidí na univerzitní úrovni. V roce 2011 registrovala AU3V ČR 34 aktivních členů. (Adamec, Kryštof, 2011, s. 23, 25, 27)

Nabídka kurzů U3V zahrnuje po stránce obsahové široké spektrum oborů - společenské a humanitní vědy, lékařské a přírodní vědy, tělovýchovu a počítačové dovednosti. Starší generace má nejvíce zájem dle výzkumu o následující oblasti – tělesné a duševní zdraví, právo, ekologie, filozofie, mezilidské vztahy a náboženství (Palán, 2003, s. 175). Informace o studiu na U3V lze získat u kontaktních osob na jednotlivých univerzitách a vysokých školách nebo na jejich webových stránkách, kde jsou rovněž zveřejněny seznamy kurzů, formuláře a další potřebné informace. Mezi další zdroje informací patří články v tisku, reportáže v rádiu nebo televizi a především osobní doporučení od přátel či známých, kteří U3V již absolvovali. Podmínky pro přijímání ke studiu si stanovují jednotlivé vysoké školy individuálně. Délka vzdělávání je rovněž individuální, přijímací zkoušky se na U3V nekonají. Posluchači hradí tzv. zápisné nebo vstupní poplatek. Z této částky jsou většinou financovány studijní materiály, exkurze, osvědčení o absolvování atd. Vzdělávání na U3V bývá většinou ukončeno slavnostním aktem (promocí), kde jednotliví absolventi obdrží osvědčení o absolutoriu, certifikát. (Adamec, Kryštof, 2011, s. 18-19; Kadlecová, Lamper, 2008, s. 37)

Na U3V vyučují vysokoškolští a jiní odborníci. Kurzy jsou realizovány především formou přednášek, seminářů nebo exkurzí. Posluchači mají přístup do počítačových učeben a knihoven univerzity. Univerzita třetího věku neposkytuje akademické tituly, nezvyšuje ani nerozšiřuje dosažené vzdělání ve smyslu zákona o vysokých školách, vzdělávání je zde hlavně prostředkem aktivního naplnění života. (Průcha, Walterová, Mareš, 2001, s. 265)

Přínos U3V

Existují platné a spolehlivé studie poukazující na to, jak pokračující duševní stimulace v pozdějším věku člověka udržuje jeho tělesné a rozpoznávací schopnosti. Univerzity třetího věku mají pozitivní vliv i na fyzické zdraví seniorů, přispívají ke zlepšení úrovně sebeuspokojení, sebevědomí, sebejistoty a smyslu pro souvislosti na jedné straně a poklesu depresivních a úzkostných příznaků na straně druhé. Dále účastníci uvádí, že jim studium na U3V pomáhá zlepšit sebedůvěru v jejich schopnosti v oblasti informační a komunikační technologie. Mezi důležitou roli patří rovněž jeho přispění ke zlepšení vztahů s jinou generací (děti, vnuci, přátelé, aj.). Přínos U3V není obvykle spojován se studijními aktivitami jako takovými, ale se sociálními výsledky jako je socializace, získání nových přátel, se kterými sdílejí zájmy, možností dosáhnout osobního růstu a nalezení podpůrné skupiny, která jim pomáhá v těžkých obdobích jejich osobního života. Setkávají se zde lidé z různých společenských vrstev, kteří mají rozličné zkušenosti. Studium dává mnohým pocit nového smyslu života. (Formosa, 2012, s. 8-9)

Budoucí role, možnosti a směry U3V

Od počátku 70 let, kdy vznikl koncept U3V, se chápání pozdního věku vymanilo z tradičního pojetí odchodu do důchodu, diferencovalo a získalo nesčetné zkušenosti. Na mnohých U3V je poukazováno na časté přehlížení skutečnosti, jak se senioři vyznačují různorodostí generací. Minulá dvě desetiletí přinesla kulturní změny, které změnily normy a hodnoty současných seniorů. Mezi nejnápadnější změny patří zlepšení jejich ekonomické situace, zdraví, vzdělávacích příležitostí, menší rodinné skupiny, více žen se uplatňuje na trhu práce. Za těchto okolností je nutné přehodnotit funkci a účel U3V a navrhnout doporučení, aby hnutí U3V fungovalo v souladu s potřebami a zájmy současných seniorů. (Formosa, 2012, s. 15-16)

Senioři by měli mít možnost vyjádřit se k zaměření i obsahu probíhající výuky. Studijní plány by měly odrážet zájmy studentů. Jako naléhavé se jeví zařadit do osnov nejen témata jako je finanční gramotnost a poskytování péče, ale zejména kurzy, které představí studentům oblast životního prostředí, botaniky a zoologie. Zavedení nových témat by mohlo přitáhnout na U3V i netypické studenty jako jsou starší muži (zahradnictví, modelování, astronomie) a etnické menšiny (bojová umění, tai-chi, origami). Dalšími oblastmi, kde může U3V přispět k rozvoji zájmových skupin jsou pěvecké sbory, zahradní terapie, reflexní

terapie, udržování fyzické kondice a sportovní aktivity. Univerzity třetího věku by měly rovněž koordinovat mezigenerační studijní setkání. (Formosa, 2012, s. 17-19)

Pro studium v pozdějším věku je důležitá spolupráce a partnerství mezi lektorem a studenty. Lektor často čerpá ze životních zkušeností studentů, podporuje je v přemýšlení, jak tyto zkušenosti využít. Stále více populární se stává e-learning (vzdělávací proces využívající informační a komunikační technologie), který přinesl možnost interaktivní výuky dříve nepředstavitelné úrovně. Ukázalo se, že virtuální výuka na U3V může nabídnout možnost vzdělávání pro každého bez ohledu na jeho věk, sociální a zdravotní status, vzdálenost od místa vzdělávání. (Formosa, 2012, s. 7)

Hnutí U3V by mělo rozšířit své aktivity rovněž pro seniory, kteří mají zdravotní problémy. V tomto ohledu je třeba U3V rozvíjet na univerzity čtvrtého věku určené pro seniory s fyzickými a rozpoznávacími omezeními, kteří jsou buď doma, nebo v pečovatelském ústavu. Strategie může zahrnovat poskytování vhodného dopravního prostředku na cestu do místa vzdělávání a zpět, setkávání v domech seniorů, přenášení přednášky online, rádiem nebo televizí, koordinaci mobilních knihoven a zajišťování materiálů na kurzy. (Formosa, 2012, s. 20)

4.1 Univerzita třetího věku na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně

Tato podkapitola uvede stručné informace o historii a činnosti Univerzity třetího věku na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně (UTB), jelikož praktický výzkum byl proveden mezi jejími posluchači.

První ročník studia na U3V na UTB byl zahájen v říjnu roku 2002. Ve dvou přednáškových cyklech, které byly zaměřeny na technicko-ekonomická a společenskovední témata, se studia zúčastnilo 85 posluchačů. Zájem o studium U3V se však neustále zvyšoval nejen ve Zlíně, ale i v dalších městech regionu. Proto byla v roce 2004 zahájena výuka i na detašovaném pracovišti univerzity ve Vsetíně (ve spolupráci se Střední průmyslovou školou), v roce 2006 v Kroměříži (ve spolupráci s Knihovnou Kroměřížska) a nakonec v roce 2010 přibyla výuka i v Uherském Hradišti. Počet posluchačů U3V stále stoupá. V roce 2004 navštěvovalo U3V 351 posluchačů, v roce 2010 to bylo již 550 a v roce 2011 se realizovala výuka pro více než 600 seniorských posluchačů v rámci 19 oborů. Ke dni 31. 5. 2013 bylo na U3V evidováno 649 seniorských posluchačů, z nich 265 své studium úspěšně

ukončilo slavnostním ceremoniálem předávání Osvědčení o absolvování U3V. Ke dni 31. 12. 2013 studovalo v prvních a druhých ročnících U3V na UTB 657 posluchačů. Celkově se během roku 2013 účastnilo přednášek, cvičení a seminářů U3V 1306 seniorských posluchačů v 35 semestrálních kurzech (v rámci 19 různých oborů – tzn. cyklů U3V). O možnostech studia na U3V se zájemci dozvídají na webových stránkách UTB, avšak jako nejúčinnější forma propagace se jeví osobní doporučení spokojených absolventů U3V. (Adamec, Kryštof, 2011, s. 79-81; UTB, 2014)

Ke studiu na U3V ve Zlíně mohou být přijati zájemci seniorského věku nebo lidé s priznaným invalidním důchodem, od 1. 5. 2009 rovněž zájemci od 50 let věku. Není přitom rozhodující, jaké mají předchozí ukončené vzdělání. Podmínkou zápisu je uhrazení účastnického poplatku, který je rozdílný podle technické a materiální náročnosti jednotlivých cyklů. Pohybuje se v rozmezí 900 až 1800 Kč na jeden akademický rok. (UTB, 2014)

Studijní program je organizován do dvouletých přednáškových cyklů a má následující strukturu - v prvním roce absolvují všichni posluchači společný základní cyklus přednášek, na který ve druhém roce navážou specializované cykly zaměřené na oblast studia jednotlivých fakult univerzity. Konkrétní cyklus si posluchači volí na konci prvního ročníku, vybírat si mohou z oborů společenskovedních, ekonomických a výtvarných. Výuka je doplňována exkurzemi a návštěvami výstav a koncertů. Studenti výtvarných kurzů pořádají i výstavy svých prací. Jiný režim má cyklus Počítače v praxi, který je dvouletý. Výuka probíhá v intervalech jednou za 14 dnů, je dvouhodinová, převážně formou přednášek, případně seminářů nebo cvičení (výuka PC, ateliérová tvorba). (UTB, 2014)

Univerzita třetího věku je organizována rektorátem UTB. Přednáškové cykly U3V jsou koncipovány na základě návrhů ze strany řídicího orgánu U3V – Rady U3V na UTB, akademických pracovníků UTB, ale rovněž i na základě požadavků samotných posluchačů. (Adamec, Kryštof, 2011, s. 79-80) V současné době je v nabídce výuka práce s počítačem, s digitální fotografií, přednášky z oblasti společenských věd, kultury a umění, technologií, zdravotnictví a umělecká tvorba ve výtvarném ateliéru. Jelikož se mnoho absolventů ke studiu opakovaně vrací, připravuje U3V ve Zlíně každý rok novou tematickou nabídku, ve které inovuje nebo rozšiřuje jednotlivé obory. (UTB, 2014)

Studium U3V je zahájeno slavnostním imatrikulačním ceremoniálem za přítomnosti představitelů UTB. Během studia pak posluchači neskládají žádné zkoušky ani zápočty, pouze na konci každého semestru vypracují seminární práci. Na závěr po dvou letech stu-

dia pak absolventi obdrží na slavnostním ceremoniálu Osvědčení o absolvování studia U3V. Pro všechny, kteří chtějí zůstat i po ukončení studia v kontaktu s univerzitou, je určen Klub absolventů U3V. Jeho členové mají umožněn přístup do knihovny, studoven, k počítačové síti a internetu na UTB. Mohou se účastnit akcí U3V jako např. exkurzí, mimořádných přednášek nebo navštívit jednotlivé přednášky vybrané dle rozvrhu U3V. (Adamec, Kryštof, 2011, s. 80-81; UTB, 2014)

Posláním UTB je šíření vzdělanosti v regionu bez ohledu na věk člověka a jeho postavení ve společnosti. Tím přispívá k naplnění odkazu podnikatele Tomáše Bati, jehož jméno zlínská univerzita nese. Pro seniory má studium význam nejen vzdělávací, ale i společenský: seznamují se s lidmi s podobnými zájmy, rozvíjejí sociální kontakty a aktivně tráví volný čas. (Adamec, Kryštof, 2011, s. 81) Vzdávající zájem o studium na U3V na UTB svědčí o tom, že účastníci jednotlivých cyklů jsou se studiem spokojeni a rádi se na U3V opakovaně vrací.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE VÝZKUMU

Praktická část práce se zabývá edukací seniorů na univerzitách třetího věku. Výzkum byl realizován dotazníkovým šetřením mezi posluchači Univerzity třetího věku na UTB ve Zlíně. Při zpracování metodologické části práce jsme vycházeli z odborných publikací Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu od Miroslava Chrásky z roku 2007 a Úvod do pedagogického výzkumu od Petera Gavory z roku 2000 a 2010.

5.1 Stanovení výzkumného problému

Dle Gavory (2000, s. 26) rozlišujeme tři typy výzkumných problémů: deskriptivní (popisný), relační a kauzální. Pro tuto bakalářskou práci byl vybrán výzkumný problém deskriptivní, který „zjišťuje a popisuje situaci, stav nebo výskyt určitého jevu.“

V důsledku populačního stárnutí je nutností řešit začlenění seniorů do společnosti. Počet seniorů, kteří chtějí prožít zbytek života aktivním způsobem, narůstá. Souvisí to s prodlužující se délkou života, jejich lepším zdravotním stavem i změnami ve společnosti. Výzkumným problémem praktické části této práce je edukace seniorů na univerzitách třetího věku. Dané téma bylo zvoleno z důvodu jeho aktuálnosti a zároveň zájmu o tuto problematiku a její řešení. Mnoho přátel a známých v blízké době dosáhne důchodového věku, chceme jim nabídnout znalosti získané při zpracovávání této práce a ukázat jim, že studium na U3V vede ke zlepšení kvality života ve vyšším věku. Edukaci seniorů považujeme za velmi přínosnou. Právě proto chceme rovněž zjistit postoje a názory seniorů - studentů U3V k této problematice.

5.2 Stanovení cílů výzkumu a výzkumných otázek

Hlavní cíl:

Zjistit, do jaké míry využívají senioři aktivně svůj volný čas, v čem spatřují hlavní význam edukačních aktivit a jak hodnotí výuku na U3V.

K dosažení hlavního výzkumného cíle má vést naplnění dílčích cílů a zodpovězení dílčích výzkumných otázek.

Dílčí cíl 1:

Zjistit, do jaké míry využívají senioři aktivně svůj volný čas.

Položila jsem tyto dílčí výzkumné otázky:

1.1 Do jaké míry měli senioři možnost v produktivním věku aktivně se věnovat svým osobním zájmům?

1.2 Jaké další volnočasové aktivity provozují senioři nejraději ve svém volném čase?

Dílčí cíl 2:

Zjistit, v čem spatřují senioři hlavní význam edukačních aktivit.

Položila jsem tyto dílčí výzkumné otázky:

2.1 Do jaké míry si senioři v předchozím zaměstnání prohlubovali své profesní znalosti?

2.2 Jaké bariéry nejčastěji překonávali senioři při rozhodování dále se vzdělávat?

2.3 Z jakého zdroje se senioři nejčastěji dozvěděli o možnosti vzdělávání na U3V?

2.4 Z jakého důvodu se především rozhodli senioři navštěvovat U3V?

2.5 Jak především naplnilo studium na U3V očekávání seniorů?

2.6 Jak jsou senioři spokojeni se studiem na U3V?

2.7 Jakou funkci plní především vzdělávání seniorů?

Dílčí cíl 3:

Zjistit, jak hodnotí senioři výuku na U3V.

Položila jsem tyto dílčí výzkumné otázky:

3.1 Jaký je názor seniorů na kompetence vzdělavatele seniorů?

3.2 Jaké výukové metody seniorům nejvíce vyhovují?

3.3 Jaké nové obsahové zaměření kurzů by senioři uvítali?

3.4 Uvítali by senioři možnost studia U3V dálkově v elektronické podobě?

3.5 Navštěvují senioři U3V opakovaně a plánují studovat i v následujících letech?

5.3 Výzkumný soubor

Pro výzkum byl zvolen záměrný výběr výzkumného vzorku, který se vyznačuje tím, že u něho nerozhoduje náhoda, ale úsudek výzkumníka. Soubor respondentů tvoří posluchači studující na Univerzitě třetího věku na UTB. Byli vybráni účastníci cyklů, na kterých přednášeli vyučující z Fakulty humanitních studií UTB, Ústav pedagogických věd a Ústav zdravotních věd, z důvodu jejich blízkosti andragogice:

- Cyklus M - Člověk a společnost. Přednášky na téma: Moderní psychologie.
- Cyklus K - Člověk v kulturním vývoji. Přednášky na téma: Antropologie.

Výzkumu se dále zúčastnili posluchači, kteří navštěvují kurzy, kde pod odborným vedením pracují v malých skupinách (max. 20 studentů) samostatně na počítačích:

- Cyklus D - Počítače v praxi I.
- Cyklus F - Digitální fotografie.

5.4 Metoda sběru dat

Pro zjištění informací do empirické části této práce byl zvolen kvantitativní výzkum s využitím dotazníkového šetření, mezi jehož přednosti se řadí zejména rychlý a přímočarý sběr dat a jejich rychlá interpretace. Sběr dat proběhl v prosinci 2013.

Jako technika sběru dat byl použit dotazník vlastní konstrukce, vzor dotazníku je uvedený v příloze (P I). Při jeho tvorbě bylo postupováno podle základních pravidel a požadavků pro sestavování dotazníku. Bylo usilováno o to, aby splňoval základní požadavky kladené na dobré měření, což je především validita, reliabilita a praktičnost. Vzhledem k cílové skupině byla snaha otázky formulovat stručně a srozumitelně, aby byly lehce pochopitelné a vyplnění dotazníku bylo časově nenáročné.

Dotazník se skládá ze tří částí. Vstupní část obsahuje jméno autora, seznámení respondentů s důvodem dotazníku a pokyny k vyplňování. Rovněž zdůrazňuje anonymitu respondentů a diskrétnost při práci se získanými daty, což by podle Gavory (2000, s. 106) mělo vést k přesnějším a pravdivějším odpovědím. Druhá část dotazníku obsahuje celkem 19 uzavřených otázek. Na každou otázku bylo možné vybrat jen jednu odpověď, která je z hlediska posluchačů nejvýstižnější. Pokud by jim žádná z odpovědí nevyhovovala, měli možnost vepsat do dotazníku k otázce svoji vlastní odpověď. Hlavní část otázek (č. 1-15)

se zaměřuje na zjišťování dat zabývajících se zkoumaným problémem. Závěrečná část dotazníku obsahuje otázky (č. 16-19) týkající se faktografických údajů, které poslouží k doplnění informací o sledované skupině. V závěrečné části dotazníku je umístěno poděkování respondentům za vyplnění dotazníku.

Sestavený dotazník byl předem vyzkoušen u několika osob bez znalosti problematiky, aby byla posouzena srozumitelnost otázek pro respondenty, nalezeny nesrovnalosti a nepřesnosti. Před provedením vlastního dotazníkového šetření byla dále požádána posluchačka univerzity třetího věku o ústní konzultaci za účelem snížení rizika, že senioři nebudou některé z otázek rozumět.

Při sběru dat bylo postupováno následujícím způsobem. Telefonicky a rovněž e-mailem byla kontaktována Ing. et Mgr. Jarmila Hřebíčková, referentka celoživotního vzdělávání a U3V na UTB. Byla s ní sjednána schůzka, na které ochotně poskytla informace k výuce a rozvrhům jednotlivých oborů. Poté byli e-mailem nebo osobně kontaktováni jednotliví vyučující, od kterých jsme dostali obratem velmi vstřícné odpovědi. Dotazníky byly osobně posluchačům rozdány na začátku výuky (přednášky, praktického cvičení) s ústním vysvětlením účelu a cíle výzkumu, způsobu vyplňování otázek. Bylo zdůrazněno, že respondenti mají vybrat u otázky vždy jen jednu odpověď. Bylo jim sděleno, že budou v případě zájmu informováni o výsledcích výzkumu a získaná data využije rovněž referentka U3V pro zkvalitnění výuky.

Po vyplnění byly dotazníky od respondentů ihned vybrány, což zajišťovalo jejich vysokou návratnost. Celkový počet dotazníků, které se podařilo získat je 265 z 273 možných, což představuje návratnost 97 %. Následně byla provedena kontrola korektnosti jejich vyplňování. Z dalšího zpracování bylo vyloučeno 17 dotazníků. V 1 dotazníku nebyly vyplněny důležité údaje a v 16 dotaznicích respondent nedodržel pokyny k vyplnění a vybral více odpovědí. Na základě provedené kontroly bylo k dalšímu zpracování postoupeno 248 dotazníků.

5.5 Metody zpracování dat

Data získaná dotazníkovým šetřením byla zpracována a vyhodnocena pomocí počítačového programu Microsoft Excel. Jednotlivé položky dotazníku byly převedeny do četností absolutních a relativních vyjádřených v procentech. Získané hodnoty byly zaokrouhleny na

jedno desetinné místo. Výsledky byly vyjádřeny formou grafického zobrazení. Při vyhodnocování dotazníků byla použita deskriptivní metoda bez statistických výpočtů.

6 ANALÝZA DAT

V této kapitole budou analyzována veškerá data získaná dotazníkovým šetřením. Na základě provedené kontroly korektnosti vyplňování dotazníků analyzujeme 248 dotazníků. Nejdříve se zaměříme na faktografické údaje, jako je pohlaví, věk, vzdělání a model bydlení. Poté se budeme zabývat výsledky k jednotlivým dílčím cílům.

6.1 Faktografické údaje

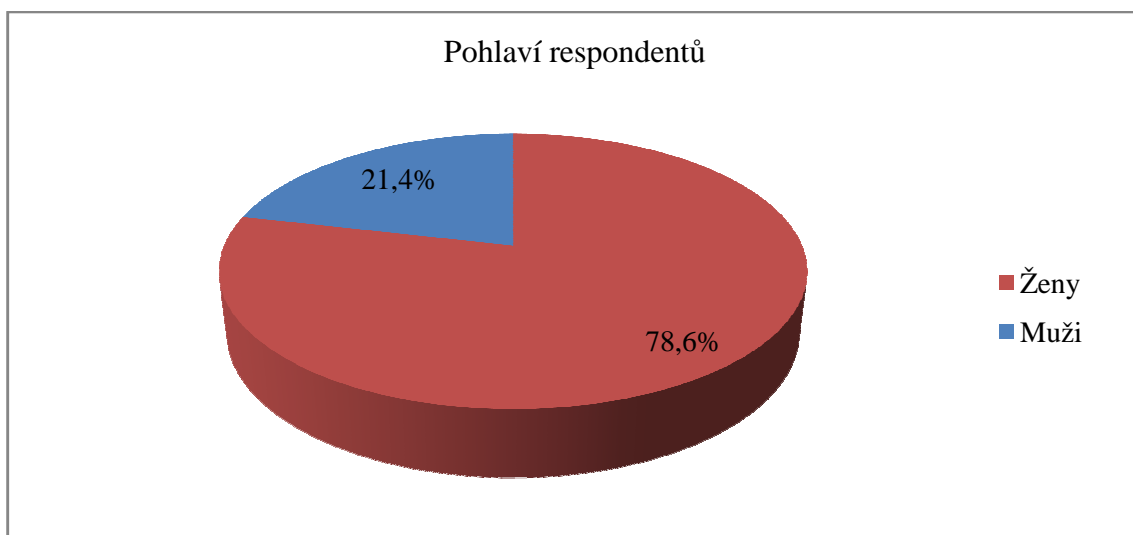
Charakteristika zkoumaného vzorku:

Pohlaví respondentů

OTÁZKA č. 18: Jaké je Vaše pohlaví?

Otázka zjišťovala zastoupení žen a mužů ve výzkumném vzorku.

V grafu 1 je vidět, jaké je zastoupení respondentů dle pohlaví. Výzkumu se zúčastnilo celkem 248 respondentů, z toho bylo 195 žen, což tvoří 78,6 % výzkumného souboru a 53 mužů (21,4 %).

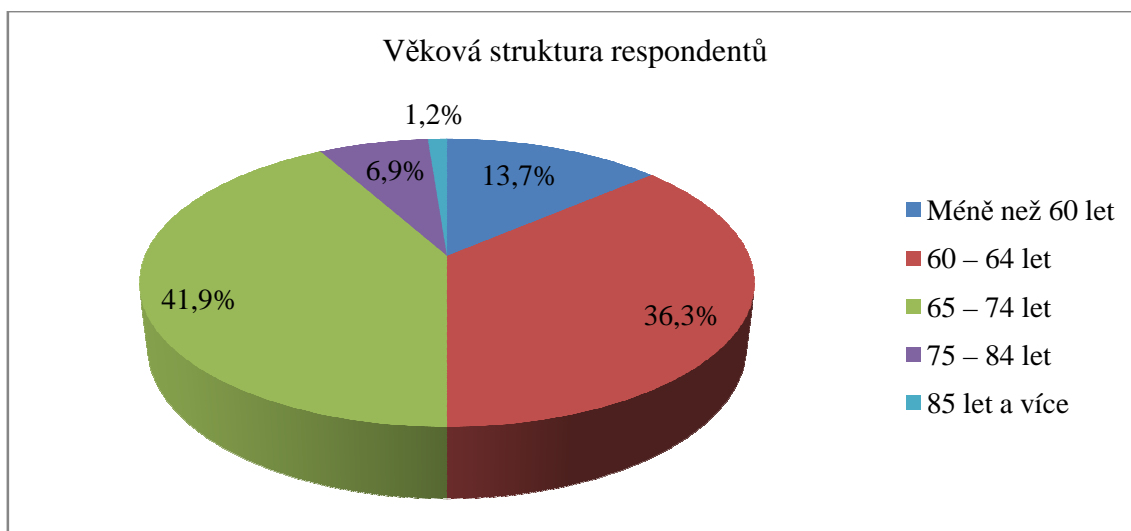
Graf 1: Pohlaví respondentů

Věk respondentů

OTÁZKA č. 19: Do které věkové kategorie patříte?

Otázka zjišťovala věkovou strukturu respondentů.

Z grafu 2 je možno vyčíst, že nejpočetnější skupinou (41,9 %) ve výzkumném souboru jsou senioři ve věkové kohortě 65 - 74 let. Vysoké zastoupení (36,3 %) vykazují také senioři ve věku 60 - 64 let. Studia U3V na UTB ve Zlíně se mohou účastnit také zájemci od 50 let věku. Dle zjištění z výzkumu (13,7 %) vidíme, že toho využívají. Nejstarší respondent uvedl, že má 87 let.

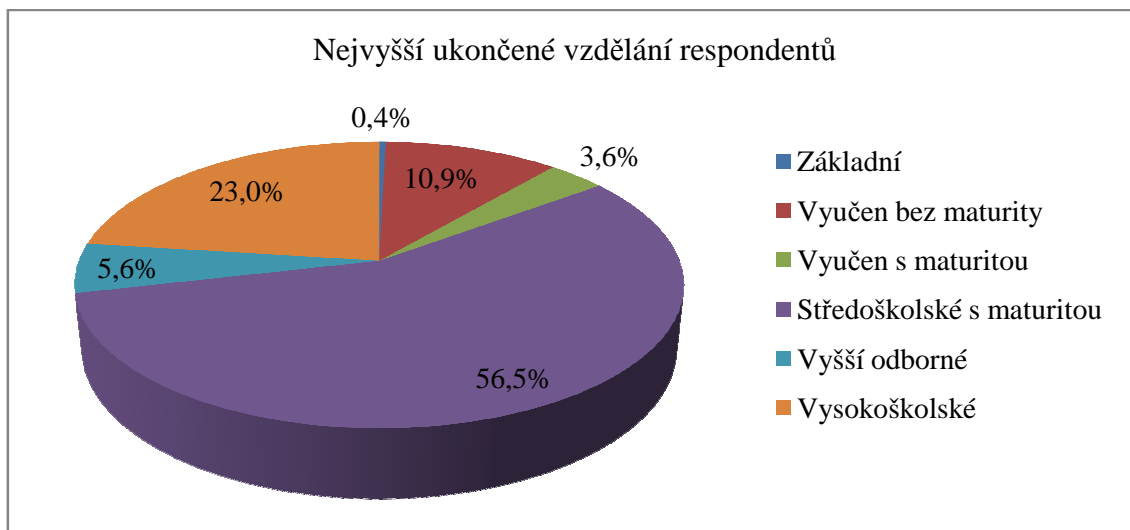
Graf 2: Věková struktura respondentů

Vzdělání respondentů

OTÁZKA č. 16: Jaké máte nejvyšší ukončené vzdělání?

Otázka zjišťovala vzdělanostní strukturu respondentů.

Graf 3 ukazuje, že nejvíce respondentů (56,5 %) má středoškolské vzdělání s maturitou. Zajímavým zjištěním je fakt, že 23 % respondentů má vysokoškolské vzdělání.

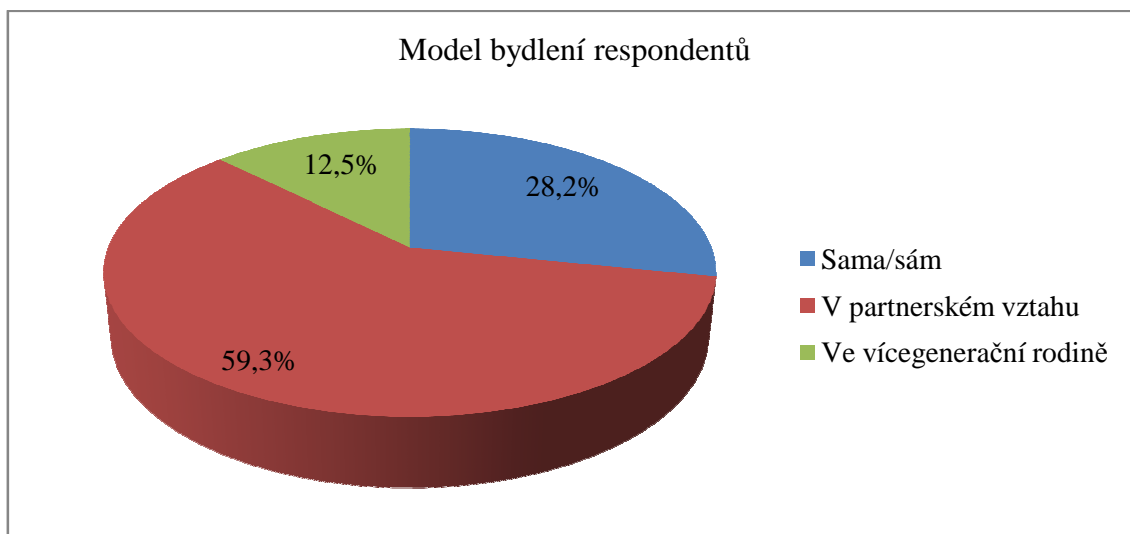
Graf 3: Nejvyšší ukončené vzdělání respondentů

Model bydlení respondentů

OTÁZKA č. 17: Jak žijete?

Otázka zjišťovala model bydlení respondentů.

Z grafu 4 je patrné, že nejčastěji žijí respondenti v partnerském vztahu (59,3 %) a dále následují senioři žijící sami (28,2 %). Ve vícegenerační rodině žije pouze malá část respondentů (12,5 %).

Graf 4: Model bydlení respondentů

6.2 Výsledky k dílčímu cíli 1

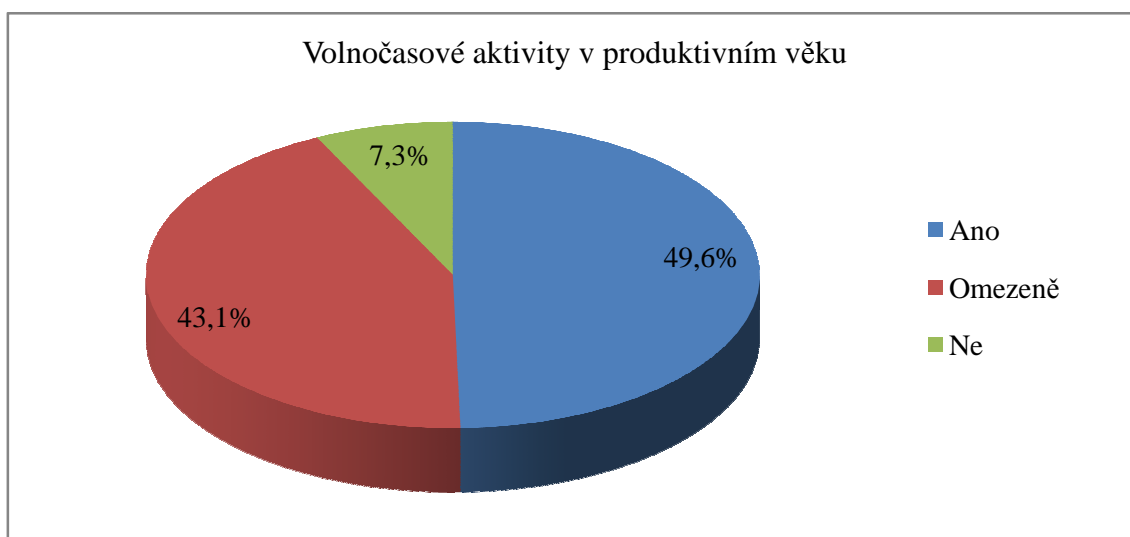
Tato podkapitola zahrnuje odpovědi na dílčí výzkumné otázky z oblasti volnočasových aktivit. V dotazníku se k této problematice vztahují otázky 1 a 6.

Zájmové aktivity v produktivním věku

OTÁZKA č. 1: Měl/a jste v období před odchodem do důchodu možnost aktivně se věnovat svým osobním zájmům – koníčkům?

Otázka zjišťovala, do jaké míry měli respondenti možnost v produktivním věku aktivně se věnovat svým osobním zájmům.

Z výsledků výzkumu znázorněných v grafu 5 vyplývá, že téměř polovina seniorů (49,6 %) se před odchodem do důchodu aktivně věnovala svým osobním zájmům a téměř stejná část (43,1 %) se jim věnovala v omezené míře. Pouze 7,3 % respondentů uvedlo, že se nemělo možnost věnovat zájmovým aktivitám.

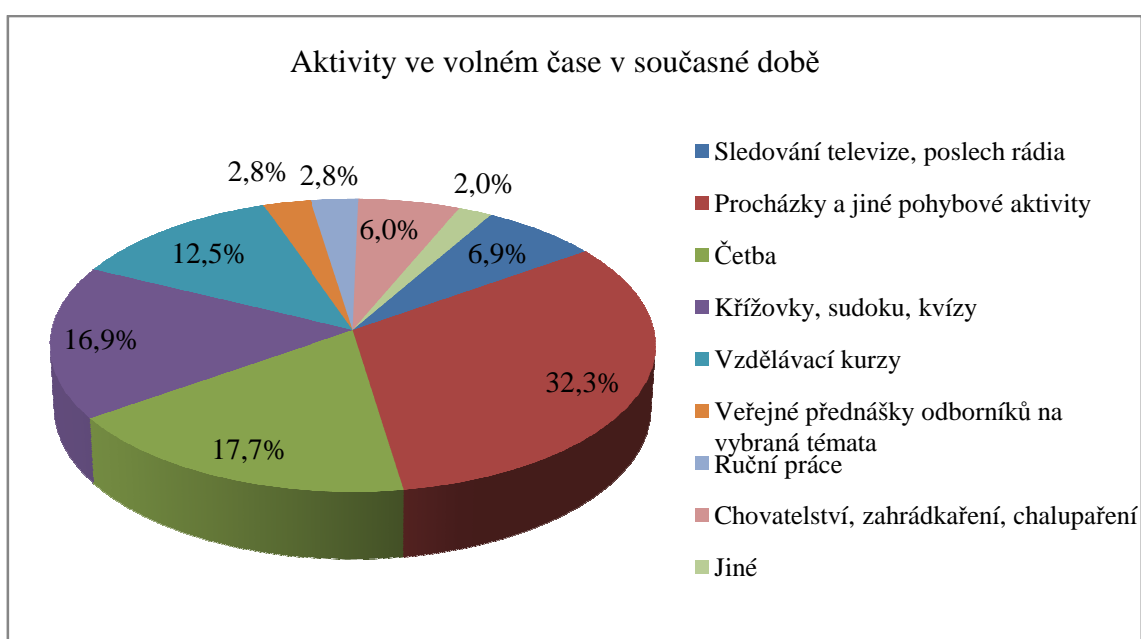
Graf 5: Volnočasové aktivity v produktivním věku

Další zájmové aktivity v současné době

OTÁZKA č. 6: Jaké další aktivity realizujete nejraději ve svém volném čase?

Otázka zjišťovala, jaké další volnočasové aktivity provozují respondenti nejraději ve svém volném čase.

Graf 6 zobrazuje, že třetina respondentů (32,3 %) označila za nejoblíbenější aktivitu realizovanou ve svém volném čase procházky a jiné pohybové aktivity. Další v pořadí se umístila četba (17,7 %), křížovky, sudoku a kvízy (16,9 %), vzdělávací kurzy (12,5 %) a dále následovaly aktivity, které provozuje ve svém volném čase jen malá část seniorů. Patří mezi ně sledování televize, poslech rádia (6,9 %), chovatelství, zahrádkaření a chalupaření (6,0 %), veřejné přednášky odborníků na vybraná témata (2,8 %), ruční práce (2,8 %). Možnost odpovědi označené „jiné“ využilo 2,0 % respondentů. Tito uvedli např. „zájem o výtvarné umění“, „cestování“.

Graf 6: Aktivity ve volném čase v současné době

6.3 Výsledky k dílčímu cíli 2

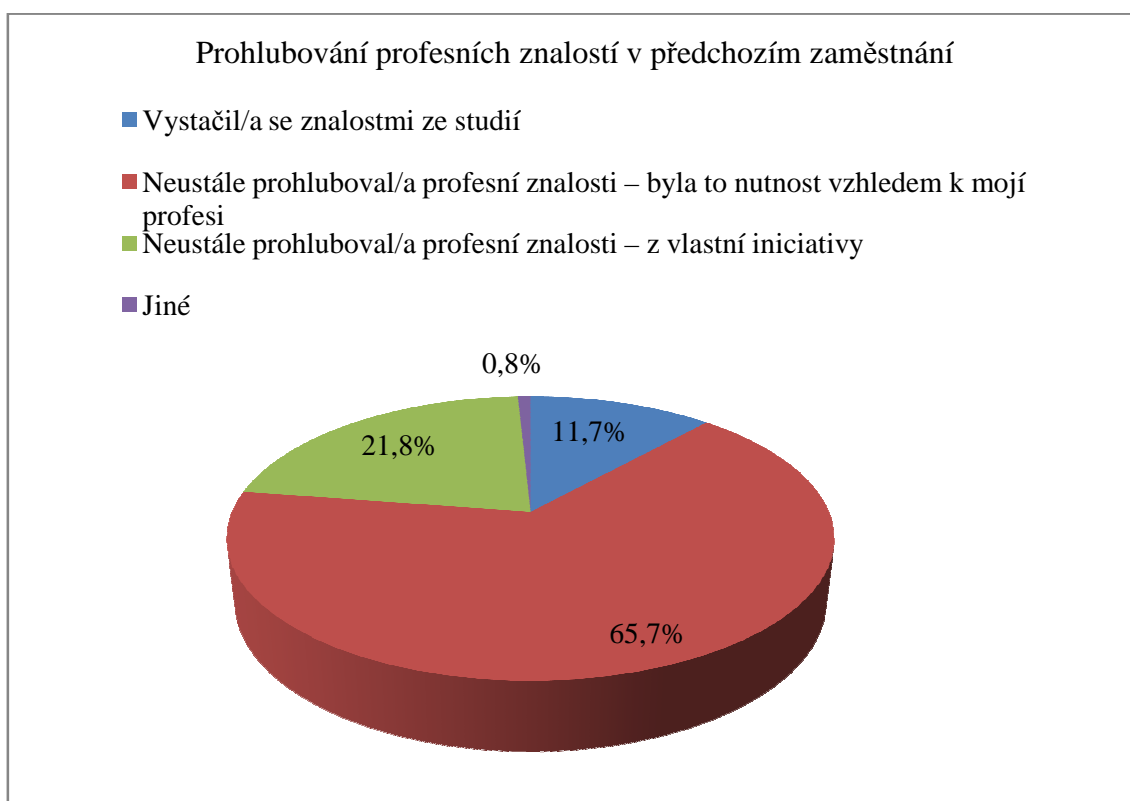
Cílem této podkapitoly je odpovědět na dílčí výzkumné otázky z oblasti edukace seniorů na U3V. V dotazníku se k této problematice vztahují otázky 2, 3, 4, 5, 8, 9 a 12.

Vzdělávání v předchozím zaměstnání

OTÁZKA č. 2: „V předchozím zaměstnání jsem“

Otázka zjišťovala, do jaké míry si respondenti prohlubovali v předchozím zaměstnání své profesní znalosti.

V grafu 7 je znázorněno, že 65,7 % respondentů si neustále prohlubovalo profesní znalosti, jelikož to byla nutnost vzhledem k jejich profesi a 21,8 % respondentů se vzdělávalo z vlastní iniciativy. Pouze 11,7 % seniorů uvedlo, že si vystačilo se znalostmi ze studií. V možnosti „jiné“ byla zaznamenána u 0,8 % seniorů odpověď, že si neustále prohlubovali profesní znalosti, jelikož to byla nutnost vzhledem k jejich profesi a zároveň i z vlastní iniciativy.

Graf 7: Prohlubování profesních znalostí v předchozím zaměstnání

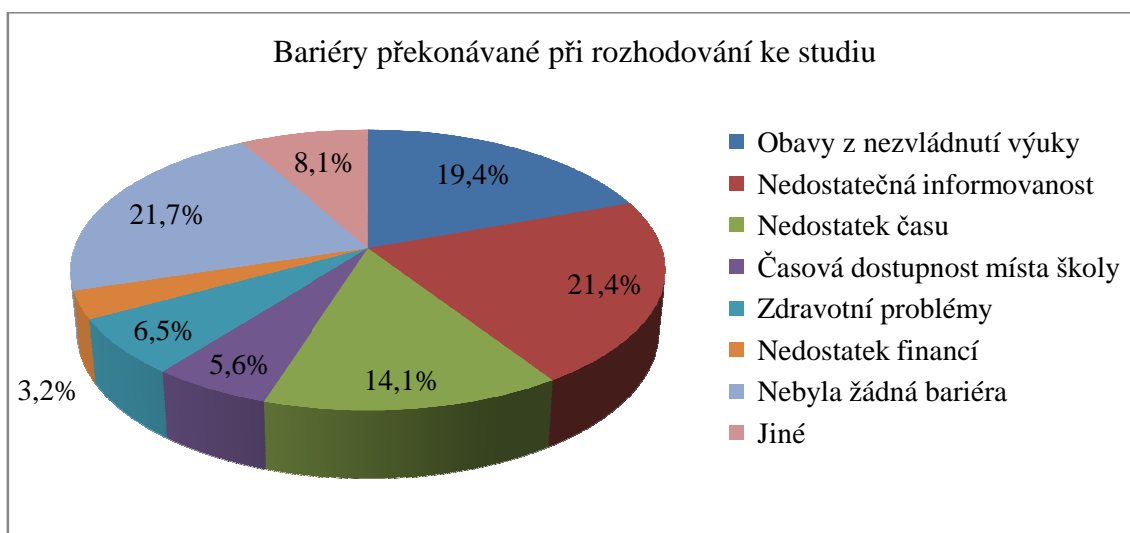
Bariéry překonávané při rozhodování vzdělávat se na U3V

OTÁZKA č. 3: Co bylo u Vás největší bariérou při rozhodování vzdělávat se na U3V?

Otázka zjišťovala, jaké faktory a bariéry sehrávaly u respondentů důležitou roli při rozhodování začít studovat na U3V.

Z grafu 8 plyne, že téměř čtvrtina respondentů (21,7 %) nemusela překonávat žádné bariéry při rozhodování začít studovat na U3V. Přibližně stejný počet (21,4 %) uvedl, že mezi nejsilněji pocíťované bariéry patřila nedostatečná informovanost. Obavy z nezvládnutí

učiva označilo 19,4 % respondentů. Na dalším místě se umístila odpověď nedostatek času kvůli starostem o vnoučata, děti nebo rodinu (14,1 %) a pak následovaly odpovědi, které označila jen malá část respondentů. V možnosti „jiné bariéry“ uvedli respondenti např. „věk - nepamatujeme si nové učivo jako mladí studenti“, „ještě jsem v zaměstnání, tj. uvolňování ze zaměstnání“.

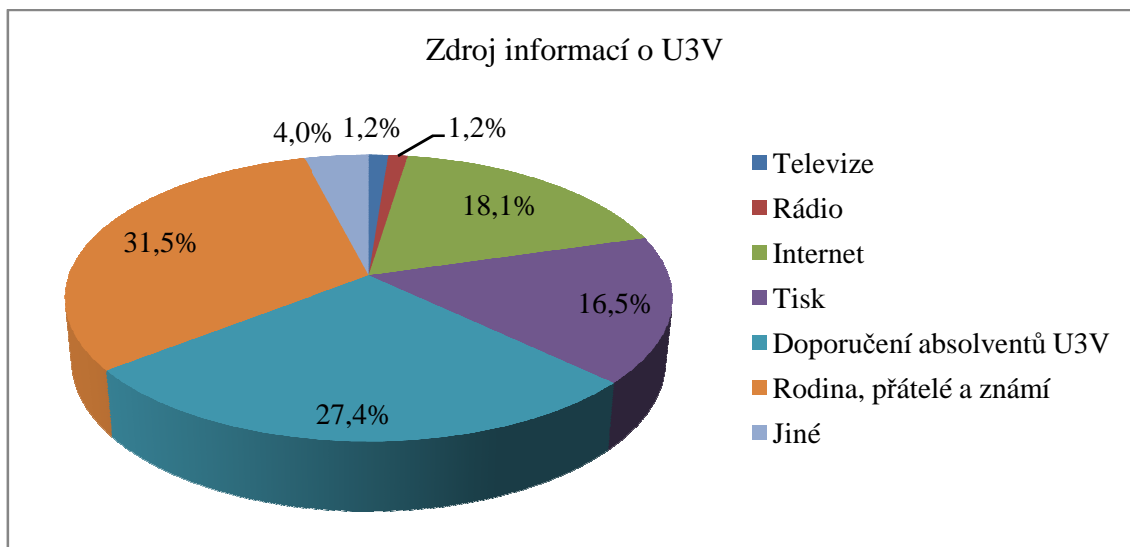
Graf 8: Bariéry překonávané při rozhodování ke studiu

Zdroj informací

OTÁZKA č. 4: Z jakého zdroje jste se dozvěděl/a o možnosti vzdělávání na U3V?

Otázka zjišťovala, ze kterého zdroje informací se nejčastěji respondenti dozvěděli o U3V.

Podle grafu 9 nejvíce respondentů (31,5 %) odpovědělo, že se o možnosti studovat na U3V dozvědělo od rodinných příslušníků, přátel a známých a následovalo doporučení absolventů U3V (27,4 %). Dalším často uváděným zdrojem informací byl internet (18,1 %) a tisk (16,5 %). Několik respondentů uvedlo v možnosti „jiné“ jako zdroj informací referentku celoživotního vzdělávání a U3V na UTB Ing. et Mgr. Jarmilu Hřebíčkovou.

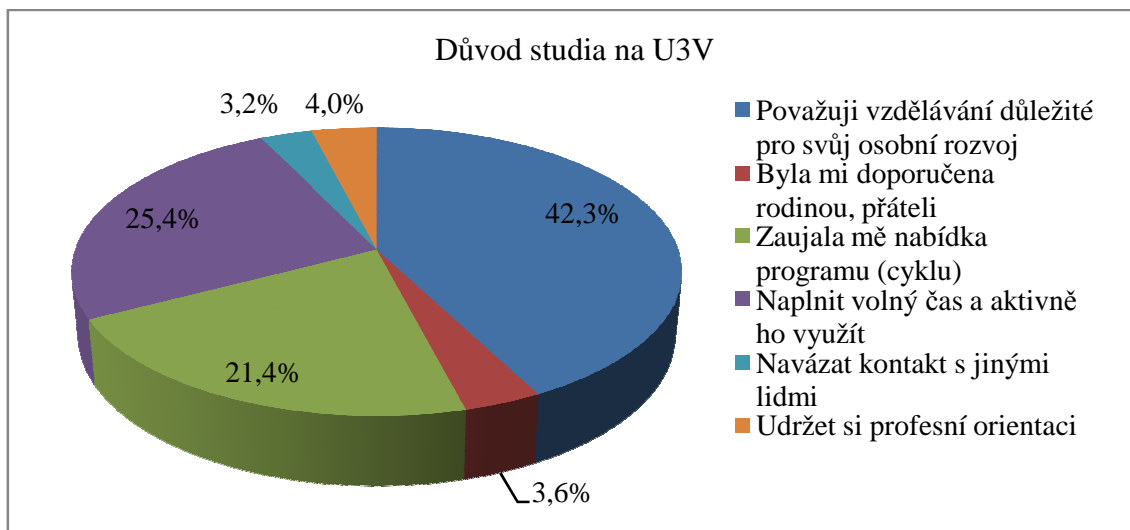
Graf 9: Zdroj informací o U3V

Důvod studia na U3V

OTÁZKA č. 5: Z jakého důvodu jste se rozhodl/a navštěvovat U3V?

Otázka zjišťovala, jaký důvod vedl nejčastěji respondenty k tomu, aby navštěvovali vzdělávací cykly na U3V.

Z grafu 10 vyplývá, že necelá polovina respondentů (42,3 %) uvádí jako hlavní důvod návštěvy U3V důležitost vzdělávání pro jejich osobní rozvoj. Čtvrtina seniorů (25,4 %) chce naplnit volný čas a aktivně ho využít a 21,4 % seniorů zaujala nabídka vzdělávacích cyklů. Pouze 4 % respondentů uvedla, že si vzděláváním chtějí udržet svoji profesní orientaci. Pro osm respondentů (3,2 %) bylo důvodem návštěvy U3V navázání kontaktu s jinými lidmi.

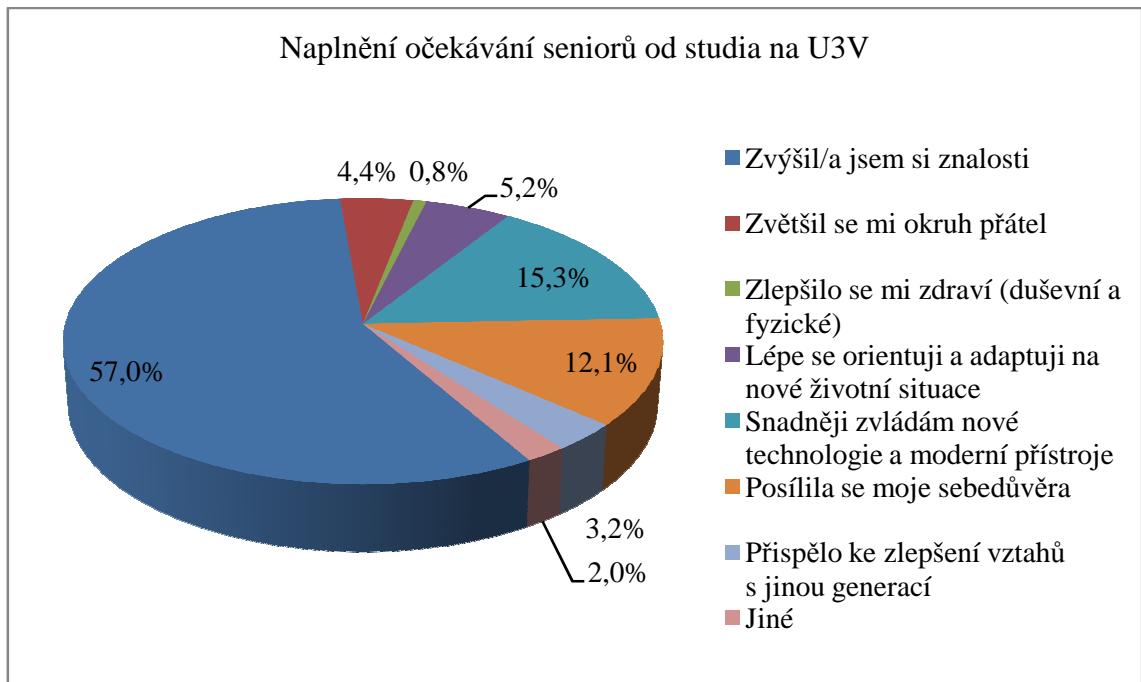
Graf 10: Důvod studia

Naplnění očekávání

OTÁZKA č. 8: Jak především naplnilo studium na U3V Vaše očekávání?

Otázka zjišťovala, jak především naplnila aktivní návštěva přednášek, praktických cvičení a seminářů na U3V očekávání respondentů.

Podle grafu 11 respondenti ve svých odpovědích nejvíce (57 %) uváděli, že studium naplnilo jejich očekávání v tom, že si zvýšili svoje znalosti. Na dalším místě (15,3 %) se umístila odpověď – snadněji zvládám nové technologie a moderní přístroje. 12,1 % respondentům se návštěvou U3V posílila sebedůvěra a 5,2 % se lépe orientuje a adaptuje na nové životní situace, což je také důležitý výsledek. Zvětšení okruhu přátel uvedlo 4,4 % seniorů a ke zlepšení vztahů s jinou generací přispělo studium u 3,2 % respondentů.

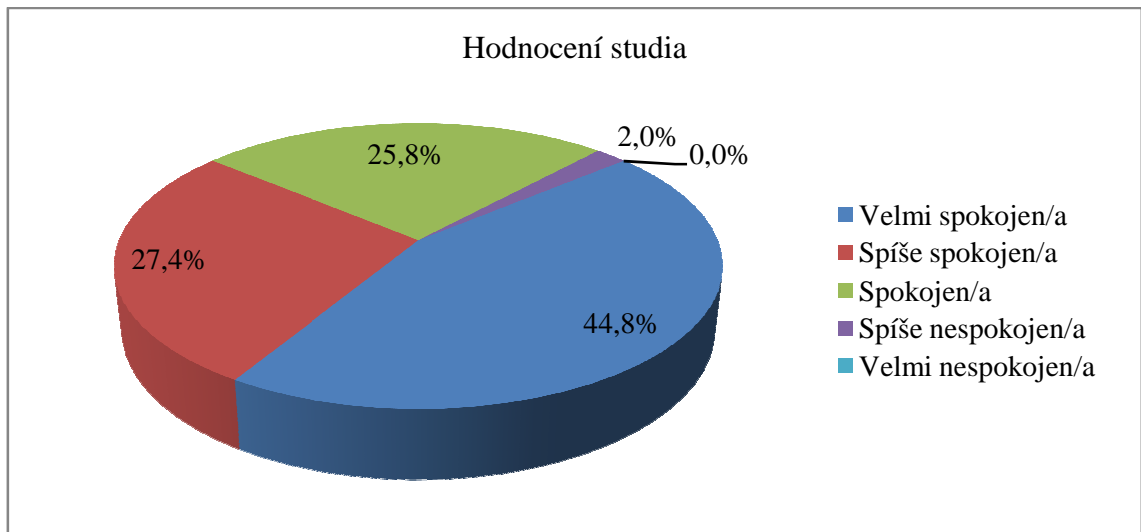
Graf 11: Naplnění očekávání seniorů

Hodnocení studia

OTÁZKA č. 9: Jak hodnotíte studium na U3V?

Otázka zjišťovala celkovou spokojenost respondentů se studiem na U3V.

Z grafu 12 je vidět, že velmi spokojena je se studiem na U3V necelá polovina respondentů (44,8 %). Zbývající polovina respondentů uvedla, že je se studiem spíše spokojena (27,4 %) nebo spokojena (25,8 %). Pouze nepatrné procento (2 %) respondentů je spíše nespokojeno a žádný z nich nevedl, že je se studiem velmi nespokojen.

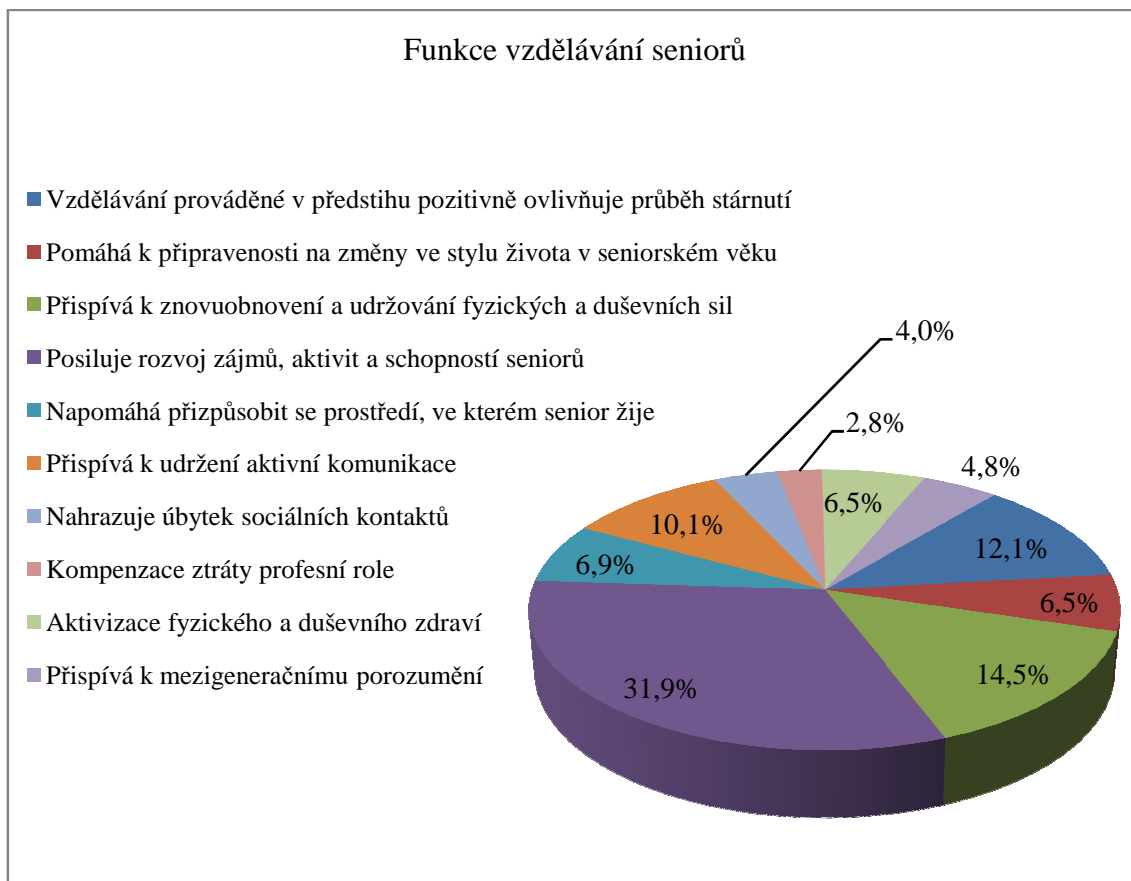
Graf 12: Hodnocení studia

Funkce vzdělávání seniorů

OTÁZKA č. 12: Jakou funkci především plní podle Vás vzdělávání seniorů?

Otázka zjišťovala, jakou funkci dle názorů respondentů plní především vzdělávání seniorů.

Graf 13 ukazuje, že 31,9 % respondentů uvedlo, že vzdělávání posiluje rozvoj jejich zájmů, aktivit a schopností. Jako další v pořadí se umístila funkce rehabilitační (14,5 %), preventivní (12,1 %), komunikační (10,1 %), adaptační (6,9 %), anticipační (6,5 %), aktivizační (6,5 %) a kompenzační (4 % a 2,8 %). Pouze 4,8 % respondentů odpovědělo, že vzdělávání seniorů přispívá k mezigeneračnímu porozumění.

Graf 13: Funkce vzdělávání seniorů

6.4 Výsledky k dílčímu cíli 3

Tato podkapitola odpovídá na dílčí výzkumné otázky z oblasti výuky na U3V. V dotazníku se k této problematice vztahují otázky 10, 11, 13, 14, 7 a 15.

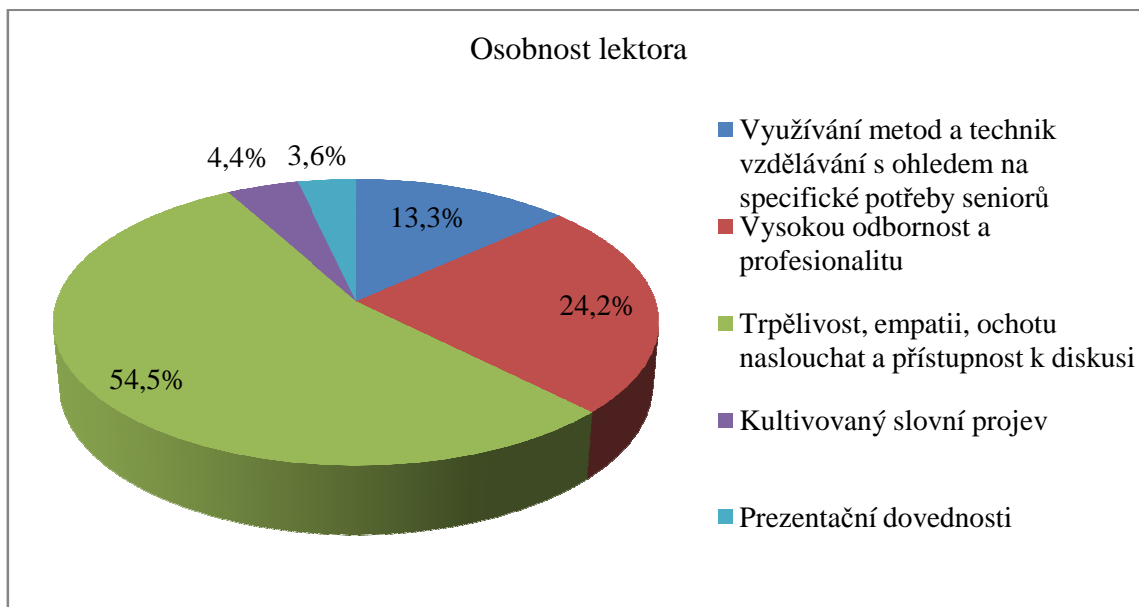
Osobnost lektora seniorů

OTÁZKA č. 10: Co nejvíce oceňujete na lektorovi seniorů?

Otázka zjišťovala, jaké kompetence nejvíce oceňují respondenti na osobnosti vzdělavatele.

Výsledky výzkumu znázorněné v grafu 14 jednoznačně potvrdily, že senioři nejvíce (54,5 %) oceňují u lektorů trpělivost, empatii, ochotu naslouchat a přístupnost k diskusi. Zároveň dokážou ocenit vysokou odbornost a profesionalitu lektorů (24,2 %). Senioři, jako cílová skupina, rovněž kladně hodnotí využívání metod a technik vzdělávání přizpůsobených

ných jejich specifickým potřebám (13,3 %). Čtvrtá nejčasněji (4,4 %) uváděná položka se týkala kultivovaného slovního projevu a pátá (3,6%) prezentačních dovedností.

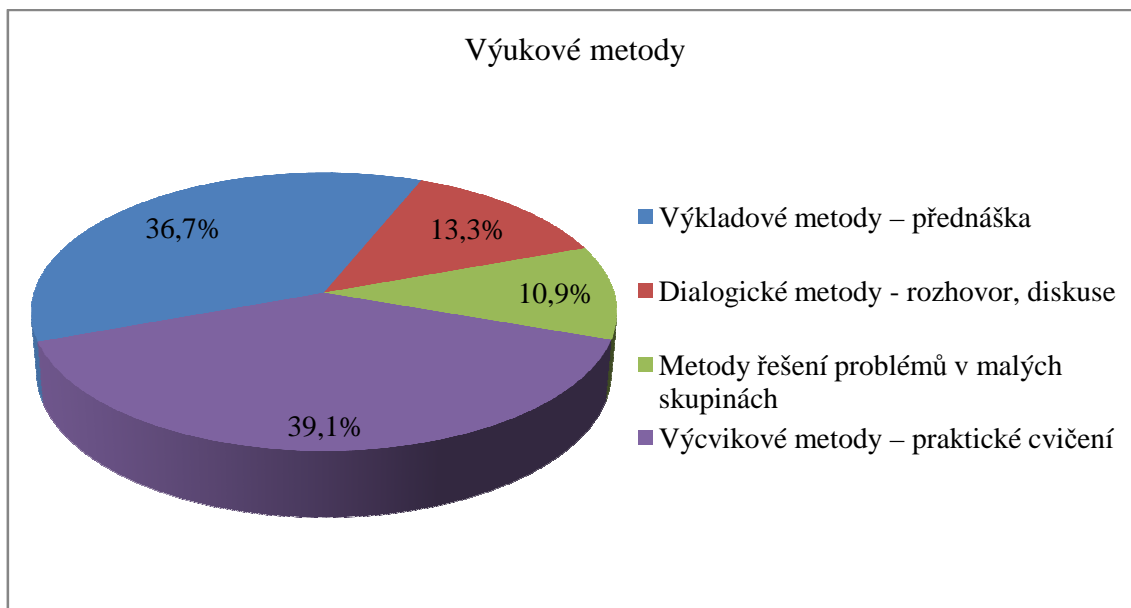
Graf 14: Osobnost lektora

Výukové metody

OTÁZKA č. 11: Jakou výukovou metodu upřednostňujete?

Otázka zjišťovala, jaký způsob výuky respondentům nejvíce vyhovuje.

Graf 15 prezentuje, že 39,1 % respondentů upřednostňuje výcvikové metody – praktické cvičení a téměř stejný počet respondentů (36,7 %) dává přednost pasivní účasti na přednáškách. Další část respondentů (13,3 %) zvolila možnost dialogické metody a pouze 10,9 % nejvíce vyhovují metody řešení problémů v malých skupinách.

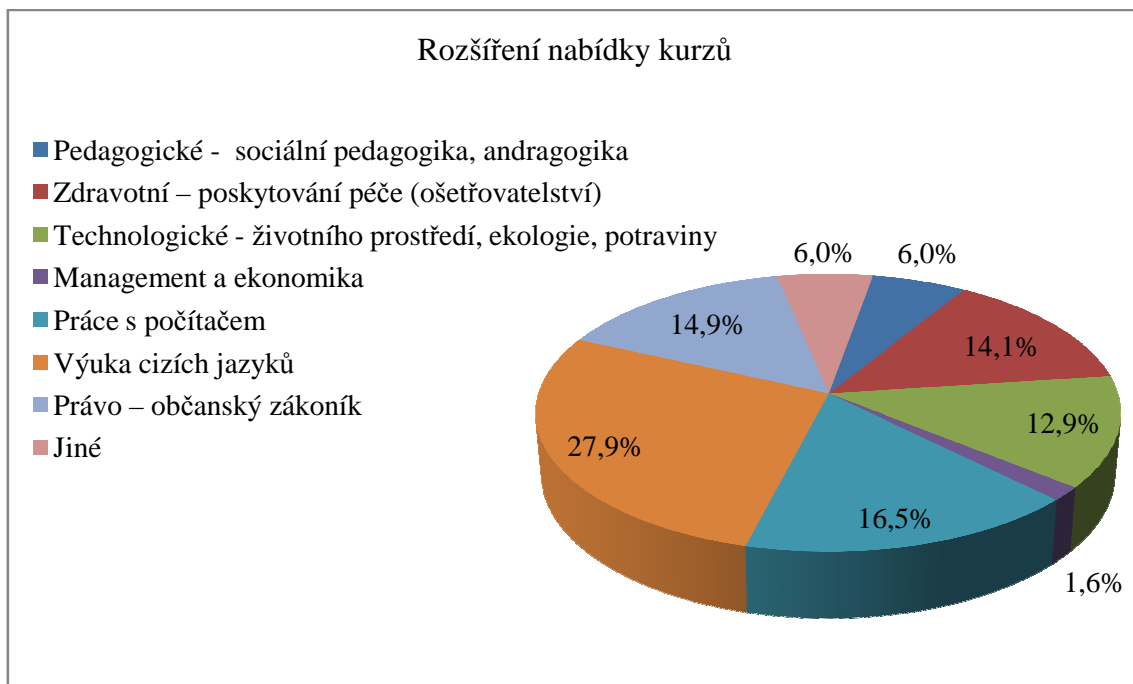
Graf 15: Výukové metody

Obsah výuky – nabídka kurzů

OTÁZKA č. 13: Uvítali byste v nabídce kurzů zaměření na tyto oblasti?

Otázka zjišťovala, o jaké nové obsahové zaměření kurzů mají respondenti zájem.

Graf 16 znázorňuje jednotlivé oblasti a četnost výskytu daných odpovědí. Respondenti odpovídali různě, pouze na jednu z možností odpovědělo více než 20 % respondentů. Nejčastěji odpovídanou položkou byla výuka cizích jazyků – 27,9 %. Další v pořadí se umístila práce s počítačem (16,5 %), právo – občanský zákoník (14,9 %), oblast zdravotní – poskytování péče (ošetřovatelství) s 14,1 % a technologická (12,9%). Kurzy zaměřené na oblast pedagogickou - sociální pedagogiku a andragogiku by uvítalo pouze 6 % respondentů. Úplně nejméně (1,6 %) získala možnost management a ekonomika. V možnosti označené „jiné“ zmiňovali nejčastěji respondenti odpověď: „historie“, „dějiny umění“, „literatura“.

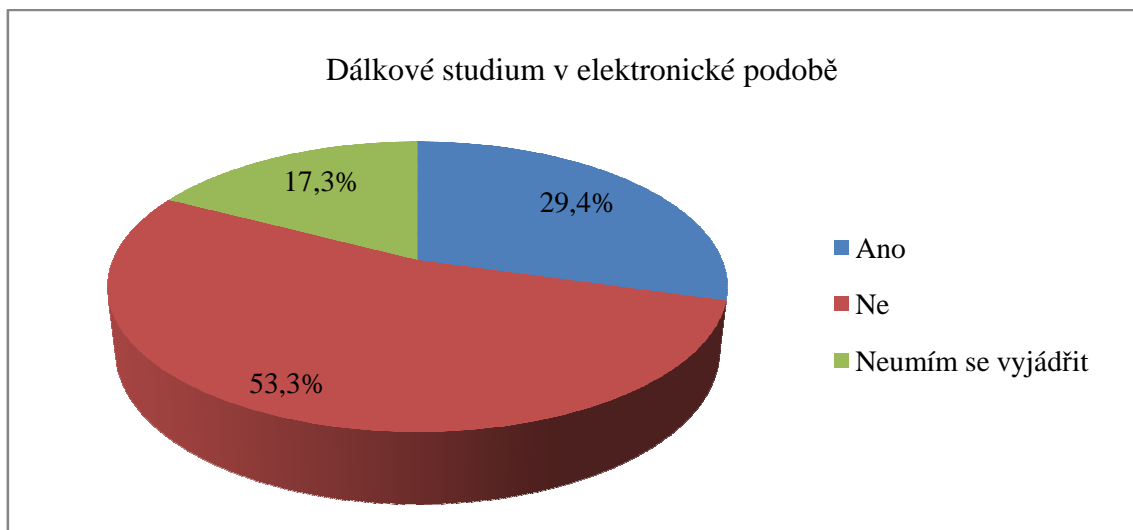
Graf 16: Nabídka kurzů

Studium U3V dálkově v elektronické podobě

OTÁZKA č. 14: Uvítali byste možnost studia U3V dálkově v elektronické podobě?

Otázka zjišťovala, zda by měli respondenti zájem o možnost studovat dálkově v elektronické podobě, kdy by vzdělávací proces probíhal prostřednictvím informačních a komunikačních technologií.

Z grafu 17 můžeme vyčíst, že více než polovina respondentů (53,3 %) se vyjádřila negativně k možnosti studovat U3V dálkově v elektronické podobě a 17,3 % se neumí vyjádřit. Možnost studia v elektronické podobě by uvítalo pouze 29,4 % respondentů.

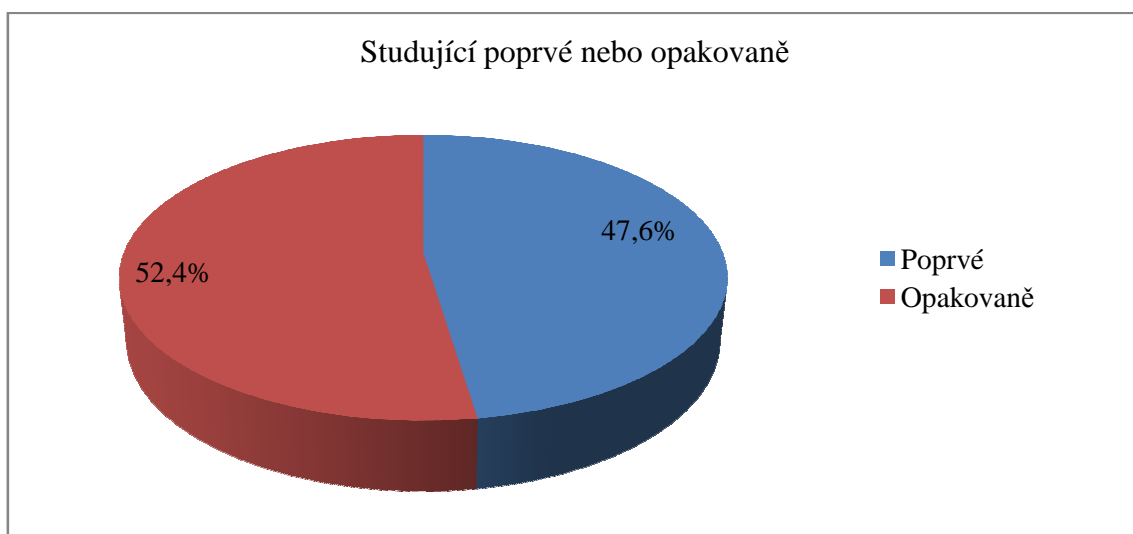
Graf 17: Dálkové studium v elektronické podobě

Opakované studium na U3V

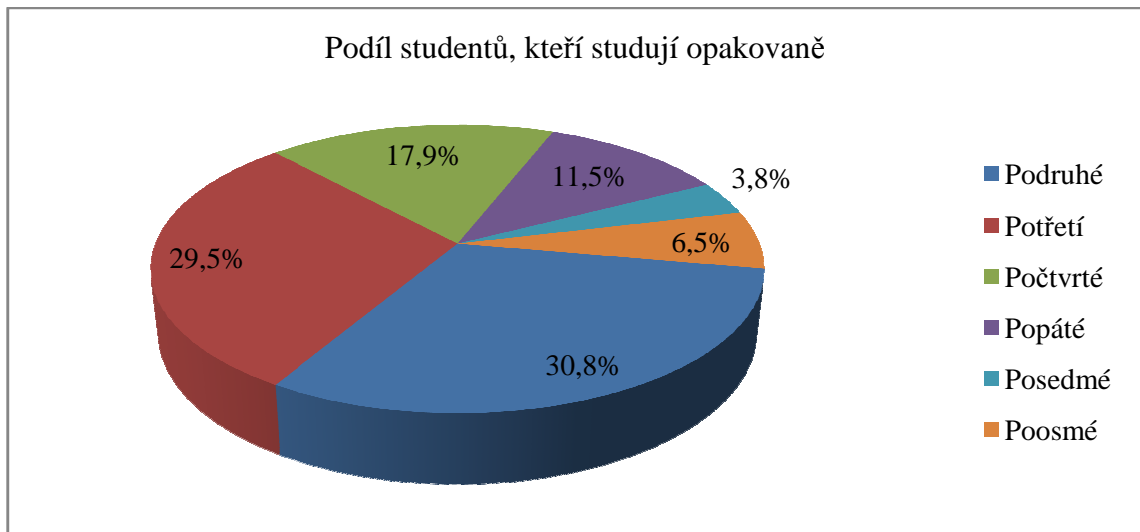
OTÁZKA č. 7: „Na U3V studujete“

Otázka zjišťovala, zda respondenti navštěvují U3V poprvé nebo opakovaně.

Z grafu 18 plyne, že 47,6 % respondentů studuje na U3V poprvé. Z respondentů, kteří uvedli, že navštěvují U3V opakovaně (52,4 %), studuje podle grafu 19 - 30,8 % podruhé, 29,5 % potřetí, 17,9 % počtvrté, 11,5 % popáté, 3,8 % posedmé a 6,5 % poosmé.

Graf 18: Opakované studium

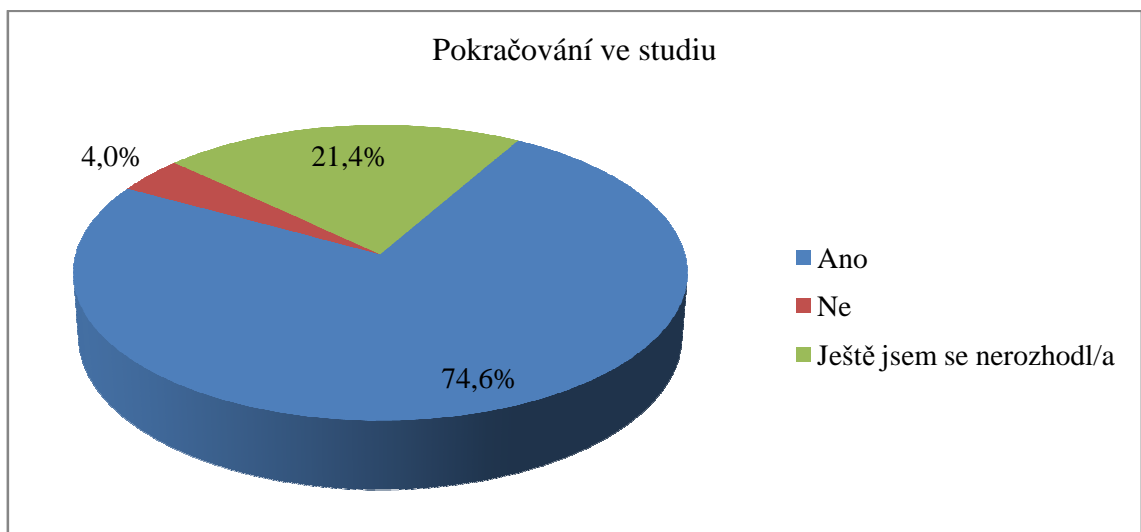
Graf 19: Studující opakovaně

Studium na U3V v následujících letech

OTÁZKA č. 15: Plánujete studovat na U3V i v následujících letech?

Otázka zjišťovala, zda chtějí respondenti pokračovat v dalším studiu.

Na grafu 20 můžeme vidět, že celkem 74,6 % respondentů plánuje pokračovat ve studiu i v následujících letech a 21,4 % se ještě nerozhodlo. Jen 4 % respondentů nechce dále studovat.

Graf 20: Pokračování ve studiu

Výsledky výzkumu jsou platné pouze v rámci zkoumaného výzkumného vzorku a není tedy možné je zevšeobecňovat na všechny účastníky univerzit třetího věku. V rámci Univerzity třetího věku na UTB by však tyto výsledky zkoumání mohly najít své využití.

7 SHRNUŤÍ A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ

Po provedené analýze dat budou představeny a popsány výsledky, které jsme výzkumem získali. Dále budou zrekapitulovány odpovědi na dílčí výzkumné otázky, které byly stanoveny v části 5. 2. a v závěru kapitoly vyhodnocen hlavní výzkumný cíl.

Praktická část této práce se zabývala edukací seniorů na univerzitách třetího věku. Seniori, kteří se zúčastnili provedeného výzkumu, se vyznačují různorodostí generací. Nejpočetnější skupinu (41,9 %) ve výzkumném souboru, který tvořilo 78,6 % žen a 21,4 % mužů, představují seniori ve věkové kohortě 65 - 74 let, což jsou tzv. mladí seniori. Toto zjištění koresponduje s výsledky demografické studie, že osob nad 65 let přibývá, jejich zdravotní stav se díky moderní medicíně zlepšuje a mohou se tak ve větší míře zapojovat do edukačních aktivit. Vzhledem k demografickému stárnutí populace lze tedy očekávat vzrůstající zájem o studium na U3V. Vysoké zastoupení (36,3 %) vykazují také seniori ve věku 60 - 64 let, což je možná důvodem toho, že se studia účastní méně mužů, jelikož většina v tomto věku ještě aktivně pracuje. Pro přijetí na U3V na UTB ve Zlíně není rozhodující, jaké mají zájemci předchozí ukončené vzdělání. Vzdělanostní struktura respondentů však ukazuje, že se většinou dále vzdělávají lidé, kteří mají vyšší vzdělání. Výsledky ukázaly, že se v dnešní době vytrácí model bydlení ve vícegenerační rodině, což má vliv na zhoršení vztahů mezi generacemi. Právě dobré rodinné zázemí, podpora nejbližších členů rodiny, kteří dokážou seniory motivovat a povzbudit v jejich volnočasových aktivitách, sehrává nezastupitelnou roli.

Z odpovědí na dílčí výzkumné otázky (k dílčímu cíli 1) z oblasti volnočasových aktivit bylo zjištěno, že převážná většina seniorů se v době před odchodem do důchodu v plné či omezené míře aktivně věnovala svým osobním zájmům. Příprava na stáří a na nové role, které souvisí s odchodem do důchodu, je považována dle Šeráka (2009, s. 192-193) z pohledu preseniorské edukace za velmi důležitou a respondenti tyto aktivity ve vysoké míře provozovali.

Výzkumná otázka na volnočasové aktivity realizované seniory v jejich volném čase v současné době ukázala, že se nejraději věnují procházkám a jiným pohybovým aktivitám. Tento výsledek svědčí o znalosti zásad zdravého životního stylu, čímž seniori pomáhají předcházet možným zdravotním problémům. Mezi oblíbené volnočasové aktivity řadí dále četbu, křížovky, sudoku, kvízy a vzdělávací kurzy, což souvisí s kognitivními potřebami a zájmy seniorů - potřeba prohloubení a rozšiřování dosavadních znalostí, potřeba oriento-

vat se v současné době apod. Jelikož mnozí senioři provozují ve volném čase více aktivit, bylo pro ně obtížné zvolit u této otázky pouze jednu možnost.

Výsledky odpovědí na dílčí výzkumné otázky (k dílčímu cíli 2) z oblasti edukace seniorů ukázaly, že převážná část seniorů byla zvyklá neustále se vzdělávat už během svého profesního života. Většinou (65,7 %) to byla nutnost vzhledem k jejich profesi, ale velká část (21,8 %) respondentů se vzdělávala z vlastní iniciativy. Pouze malá část vystačila se svými znalostmi ze studií. Výzkum tedy ukázal, že na U3V většinou studují lidé, kteří byli zvyklí během svého profesního života neustále se vzdělávat.

Zajímavé poznatky byly zjištěny ohledně překonávaných bariér. Téměř čtvrtina respondentů nemusela překonávat žádnou bariéru při rozhodování, zda začne studovat na U3V. Dozvídáme se, že senioři ve zkoumaném vzorku měli málo informací o možnostech studia na U3V, avšak nedostatek financí nepatří mezi významné bariéry při rozhodování začít studovat. Tento výsledek nás překvapil a je námětem pro zlepšení propagace a marketingu nábora na U3V. Dále následovaly obavy z nezvládnutí učiva, což souvisí především s tím, že hodně seniorů má nedůvěru ve své schopnosti, strach z nových situací a obavy z poklesu senzorických a kognitivních schopností. Podceňování se je běžný jev současné seniorské generace i generaci jejich dětí, jelikož tak byly většinou vychovávány a nebyla v nich podporována schopnost projevit svůj názor.

Z odpovědí respondentů na výzkumnou otázku, kde se o možnosti vzdělávání na U3V dozvěděli, plyne, že nejčastěji to byly reference od rodinných příslušníků, přátel a známých a následovalo doporučení absolventů U3V. Tyto možnosti jsou uváděny jako nejúčinnější forma propagace U3V, což tento výzkum potvrdil. V odpovědích dále pak následuje internet a tisk. UTB ve Zlíně má na svých internetových stránkách v rychlých odkazech umístěnu upoutávku na U3V, kde jsou popsány potřebné informace pro zájemce o studium. Nedostatečná informovanost, kterou označilo v otázce týkající se překonávání bariér 27,3 % respondentů, možná souvisí s tím, že někteří senioři neumí dostatečně pracovat s počítačem a nejsou schopni najít si potřebné informace na webových stránkách UTB. Proto považujeme za vhodné zajistit přístup k informacím o vzdělávání na U3V ještě jinou formou než doposud. Zvolit informační kanály, které budou pro seniory lépe přístupné – reklama v místním tisku, rozhlas, televizi nebo propagační tiskoviny do schránek. Zajímavé by mohly být pořady v regionálním rozhlasu nebo televizi, kde by se prostřednictvím telefonických nebo emailových dotazů mohli zájemci dozvědět požadované informace.

K důvodu, který vedl seniory k tomu, aby navštěvovali vzdělávací cykly na U3V, uvedla necelá polovina respondentů, že považují vzdělávání důležité pro jejich osobní rozvoj. Na to, že při edukaci seniorů nejde o získání vědomostí a dovedností, ale zejména o rozvoj osobnosti k seberealizaci poukazuje také Petřková a Čornaničová (2004, s. 63). Velká část seniorů (25,4 %) chce naplnit volný čas a aktivně ho využít, což vyjadřuje jejich pozitivní postoj k aktivnímu stárnutí. Necelou čtvrtinu respondentů zaujala nabídka vzdělávacích cyklů, což lze hodnotit jako dobrý výsledek pro U3V na UTB ve Zlíně. Tato se snaží každý rok obohatit nabídku o nové cykly, aby si mohli senioři vybrat oblast, která je pro ně nejvíce přitažlivá. Vzhledem k tomu, že pouze nízké procento respondentů uvedlo, že si vzděláváním chtějí udržet svoji profesní orientaci, usuzujeme, že se senioři vzdělávají spíše v oblastech odlišných od své původní profese. Málo respondentů (3,2 %) označilo možnost navázání kontaktu s jinými lidmi, což popírá teorii, že senioři vyhledávají vzdělávací aktivity především za účelem sociálních kontaktů. Během studia mají senioři možnost pohovořit si mezi sebou o zajímavých tématech a vytvořit nové přátelské vztahy, což přispívá k jejich vzájemnému obohacení.

Výrazná většina účastníků (57 %) odpověděla, že studium na U3V naplnilo jejich očekávání v tom, že si rozšířili rozsah svých znalostí, což souvisí se vzdělávací funkcí edukace. Tento výsledek jen umocňuje důležitost celoživotního vzdělávání a jeho pozitivní dopad na rozšíření kompetencí seniorů. Dále odpovědělo 15,3 % seniorů, že snadněji zvládají nové technologie a moderní přístroje. Jelikož se výzkumu zúčastnili i respondenti z kurzu práce na počítači a digitální fotografie, tak nás tento výsledek moc nepřekvapil. V tomto vzdělávacím cyklu, kde výuka probíhá formou praktických cvičení v menších skupinách, si senioři zvýší svoje kompetence v této oblasti a snadněji si pak poradí v běžném životě a také si více porozumí s mladší generací. V dnešní době je vzhledem k rychlým společenským proměnám mezigenerační přenos zkušeností obtížnější. Mnohdy se učí starší generace od svých dětí či vnuků, hlavně v oblastech informačních a komunikačních technologií, které se stávají nezbytnou součástí našich životů. Pokud se senioři naučí ovládat internet a v případě, že budou mít větší zdravotní problémy, např. zhoršenou pohyblivost, mohou si psát emailové zprávy s ostatními a neztratí tak s nimi kontakt. Důležitým výsledkem je rovněž i to, že návštěva U3V přispěla u 12,1 % respondentů k posílení jejich sebedůvěry. Vyšší sebedůvěra a lepší orientace pak následně umožní seniorům lépe si poradit v nejrůznějších životních situacích.

Respondenti při hodnocení studia na U3V vyjádřili vysokou míru spokojenosti, pouze minimální část z nich uvedla, že je se studiem spíše nespokojena. Toto je velmi pozitivní výsledek a zároveň nejlepší motivace pro další pokračování v jejich studiu.

Ve svých odpovědích týkajících se otázky funkce vzdělávání, ocenili senioři nejvíce funkci posilovací (stimulační), kterou plní edukace tím, že posiluje rozvoj zájmů, aktivit, potřeb a schopností seniorů. V odborné literatuře uvádí Mühlpachr (2004, s. 138), že posilovací funkce, která se podle charakteru působení označuje rovněž jako stimulační, je považována za nejvýznamnější. Podle zjištění z výzkumu vidíme, že velká část seniorů je ve shodě s tímto tvrzením. Snaží se při studiu dozvědět něco nového a držet tak krok s dobou. Na posledním místě se umístila odpověď – kompenzace ztráty profesní role, což svědčí o tom, že respondenti nestudují na U3V z důvodu nedostatku možností studovat v dřívějších životních etapách.

Další dílčí výzkumné otázky (k dílčímu cíli 3) byly zaměřeny na hodnocení výuky na U3V. Odpovědi na otázku, zjišťující názor seniorů na kompetence vzdělavatele seniorů, ukazují, že senioři hodnotí u vzdělavatele velmi kladně jejich trpělivost, empatii, ochotu naslouchat a přístupnost k diskusi v průběhu výuky. Tyto přístupy byly ze strany respondentů oceněny více než odbornost a profesionalita lektora či využívání metod a technik vzdělávání s ohledem na specifické potřeby seniorů. Zjištění potvrzuje fakt, že senioři oceňují lidský přístup víc než perfektní odborné znalosti.

Výsledky výzkumu ohledně metod výuky ukázaly, že senioři upřednostňují výcvikové metody – praktické cvičení a téměř stejný počet respondentů dává přednost pasivní účasti na přednáškách, které patří do výkladových metod. Výukové metody, jako je rozhovor, diskuse nebo metody řešení problémů v malých skupinách, které jsou charakteristické větší aktivitou účastníků, se ukázaly jaké méně oblíbené. Z toho lze usuzovat, že poměrně velká část současných seniorů má nedůvěru ve své schopnosti, strach z nových situací a tendence podceňovat se. Proto doporučujeme zařadit do vzdělávacích cyklů takové metody edukace, které by posluchače více aktivizovaly. Mohlo by se jednat o teoreticko-praktické metody, jako jsou např. diskusní, problémové nebo projektové metody, kde by bylo nutné větší zapojení a aktivita účastníků. Dále lze navrhnout přípravu semináře, kde by se senioři učili vystupovat a prezentovat svoje názory, postoje, stanoviska a získané poznatky před ostatními. Jak uvádí v odborné literatuře Mužík (2004, s. 75), je třeba se v tomto ohledu zaměřit rovněž na dobrou přípravu lektorů, jejich schopnost zapojit do diskuse všechny účastníky vzdělávání a povzbuzovat k účasti i ty, kteří se nezapojují.

V nabídce nových kurzů na U3V projeví senioři největší zájem o výuku cizích jazyků. Dále si přejí rozšířit nabídku kurzů o oblast právní problematiky, ošetřovatelství, životního prostředí a ekologie. Tyto výsledky lze vysvětlit tím, že dnešní senioři cítí v tomto směru u sebe rezervy, více cestují či komunikují s přáteli nebo rodinou v zahraničí, proto mají potřebu učit se cizí jazyky. Účinnost nového občanského zákoníku, jehož změny se dotýkají každého občana v různých oblastech života, vyvolala u seniorů potřebu získat přehled i v této oblasti. Univerzity třetího věku jsou značně feminizovány. Zavedení těchto nových témat by mohlo přilákat ke studiu více mužů, což by jistě lektori i ostatní studenti přivítali. Nabídka kurzů by se však neměla soustředit pouze na kvantitu, ale i na kvalitu. Tuto lze zajistit zpětnou vazbou od účastníků U3V na konci jednotlivých vzdělávacích cyklů. Každý student by měl mít možnost zhodnotit kvalitu výuky a poskytnout tak podněty ke zlepšení výuky.

Z výsledků výzkumu je zřejmé, že k možnosti studia U3V dálkově v elektronické podobě, kdy by vzdělávací proces probíhal prostřednictvím informačních a komunikačních technologií, se vyjádřili senioři spíše negativně. Pouze necelá třetina respondentů by tuto možnost uvítala. Tento výsledek ukazuje, že senioři mají buď obavy z používání informačních a komunikačních technologií nebo z toho, že by byla potlačena přímá komunikace mezi lidmi a osobní (sociální) kontakty. I když v odpovědích na otázku, která zjišťovala důvod studia na U3V, uvedlo pouze 3,2 % respondentů navázání kontaktu s jinými lidmi, většina studentů upřednostňuje klasické vzdělávání pod vedením lektorů. Zjištění tedy naznačila, že senioři jsou zdrženliví v přijímání technických informací (informační technologie, práce na počítači, elektronická komunikace apod.). Je také pravděpodobné, že někteří posluchači U3V nemají přístup k počítači a internetu. Až začnou přecházet do důchodu generace, které v profesním i soukromém životě běžně používaly v každodenním životě informační a komunikační technologie, musely se flexibilně adaptovat na rychlý vývoj v této oblasti i ve starším věku, tak se dá předpokládat větší zájem o tuto formu výuky. Námětem k zamyšlení je zatraktivnit výuku s používáním informačních a komunikačních technologií zábavnou či netradiční formou. Mohlo by se jednat o živé online přednášky, kdy přednášející fyzicky přednáší svým studentům a jeho přednáška je přenášena do vzdálených míst. Nebo o archivované online přednášky, které jsou uchovávány na webu a jsou přístupné pro studenty, kteří se nemohli přednášky zúčastnit. Další možností by se mohly stát v budoucnu videokonference, které představují moderní způsob současného přenosu zvuku, obrazu a dat mezi dvěma i více účastníky. Jelikož U3V jsou zřizovány převážně ve

větších městech, může zájem o dálkovou formu studia souviset i s dostupností vzdělávání, problémy s dojížděním, finančními náklady na dopravu pro lidi z malých obcí.

Z odpovědí seniorů lze zjistit, že se ke studiu na U3V rádi opakovaně vrací. Většina účastníků plánuje pokračovat ve studiu i v následujících letech, část z nich se ještě nerozhodla a poměrně zanedbatelná část respondentů neplánuje dále studovat na U3V.

Po zrekapitulování odpovědi na dílčí výzkumné otázky nyní přejdeme k vyhodnocení hlavního výzkumného cíle.

Naším výzkumem bylo zjištěno, že senioři, kteří se v průběhu produktivního věku aktivně věnují svým osobním zájmům, pokračují v aktivním využívání volného času i v později. V seniorském věku provozují ve velké míře volnočasové aktivity, které se řadí do struktury aktivit s tzv. aktivním trávením volného času.

O významu edukačních aktivit vypovídají výsledky především v tom, že respondenti kladou důraz na svůj osobní rozvoj a uvědomují si, že vzdělávání udržuje a rozvíjí jejich rozumové schopnosti a dokážou ocenit poznání, které jim poskytuje. Z výsledků je patrné, že vzdělávání jim rovněž pomáhá lépe zvládat nové informační a komunikační technologie, získat nadhled a uchovat si schopnost samostatně se rozhodovat, zvýšit sebevědomí a komunikační schopnosti. Přispívá i ke zlepšení v oblasti mezilidských vztahů a k mezigeneračnímu porozumění. Na základě provedeného průzkumu není sporu o tom, že vzdělání formuje nejen znalosti a dovednosti seniorů, ale stále více i jejich osobnost.

Výsledky týkající se hodnocení výuky na U3V ukázaly, že senioři řadí mezi nejdůležitější kompetence lektora schopnost vytvoření optimálního učebního klimatu a jeho individuální přístup respektující jedinečnost každého člověka. Senioři si v této životní fázi uvědomují, že je nutné přizpůsobovat se aktuálním požadavkům souvisejícím se změnami, kterými dnešní globální společnost prochází. Znalosti získané před mnoha lety se stávají zastaralými, mnohdy i nepravdivými. Považujeme za vhodné vzhledem ke zjištění z výzkumu zvýraznit potřebu zaměření výuky na vedení seniorů ke zvyšování jejich sebevědomí, rozvíjení schopnosti projevit svůj názor a nebát se veřejně vystupovat. Předpokládáme, že se tato orientace následně promítne do zlepšení mezigeneračních vztahů, senioři budou lépe vnímáni mladými lidmi alepší se i jejich postavení ve společnosti. Tímto směrem by se měla ubírat i nabídka vzdělávacích kurzů na U3V a pomáhat tak starším lidem k lepšímu zvládnutí nároků dnešní doby. Z výzkumu je zřejmé, že senioři oceňují možnost studovat na U3V a jsou s výukou spokojeni. Přínos edukace, který se projevuje u seniorů studujících na univerzitách třetího věku, je nesporný.

ZÁVĚR

Všichni, nejenom senioři, jsme nuceni se v dnešní době vzdělávat, abychom uměli reagovat jak na svoje vlastní vývojové změny, tak i na rychlé změny ve společnosti. Vzdělávání v seniorském věku pomáhá k zachování přijatelného životního stylu, udržení nezbytné autonomie a soběstačnosti starších lidí. Ti svojí účastí na vzdělávacích aktivitách a projektech významně přispívají ke změně vnímání věku obecně, ale především podporují změnu pohledu na stárnutí a stáří, hlavně u mladé generace. Studium na univerzitách třetího věku se v posledních letech stává, vzhledem ke stárnutí populace, velmi aktuálním tématem.

Problematika edukačních aktivit seniorů na univerzitách třetího věku byla pro tuto bakalářskou práci zvolena za účelem získání informací o způsobu využívání volného času seniorů, edukaci seniorů a o výuce na této univerzitě. Hlavním výzkumným cílem bylo zjistit, do jaké míry využívají senioři aktivně svůj volný čas, v čem spatřují hlavní význam edukačních aktivit a jak hodnotí výuku na U3V. Po zodpovězení dílčích výzkumných otázek bylo zjištěno, že se podařilo dosáhnout dílčích cílů a tím zároveň i cíle hlavního. Tohoto výsledku bylo docíleno rovněž díky seniorům – studentům U3V, kteří ochotně vyplnili dotazníky a poskytli informace k analýze. Z uskutečněných návštěv na přednáškách a seminářích, na kterých byly předávány dotazníky, je patrné nadšení a optimismus, se kterým přistupují senioři ke studiu. Smysluplnost práce lidí, kteří se vzděláváním dospělých profesně zabývají, jejich motivace a nadšení při práci s touto cílovou skupinou a na druhé straně vitalita, nadšení a optimismus seniorů, nás přesvědčili o tom, že edukace seniorů je důležitou součástí celoživotního vzdělávání. Touto prací jsme se pokusili alespoň v malé míře nahlédnout do problematiky edukace seniorů a upozornit na její význam. Budeme rádi, když výsledky výzkumu poslouží ke zkvalitnění výuky na U3V na UTB a povedou k zamýšlení nad přístupem k výuce a účastníkům vzdělávání.

Edukace seniorů představuje oblast, která se bude v budoucnu zcela jistě dále rozvíjet. Tento vývoj by měl být v souladu s potřebami a zájmy seniorů. Tehdy bude kvalitní vzdělávání seniorů přínosem pro celou společnost. Jejím úkolem bude připravit pro seniory poradce a lektory, pracovníky působící v oblasti celoživotního vzdělávání vybavené potřebnými kompetencemi. Andragogická věda k tomu zprostředkovane pomůže kvalitní přípravou vysokoškolsky kvalifikovaných odborníků.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] Adamec, Petr, ed. a Kryštof, David, ed., 2011. *Univerzity třetího věku na vysokých školách*. Brno: Asociace univerzit třetího věku České republiky. ISBN 978-80-210-5640-4.
- [2] BENEŠ, Milan, 2008. *Andragogika*. Praha: Grada. ISBN 978-802-4725-802.
- [3] BOČKOVÁ, Věra, 2002. *Vzdělávání - průvodní jev života*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0441-9.
- [4] DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar, 2012. *Kvalita života seniorů: v domovech pro seniory*. Praha: Grada. ISBN 978-802-4741-383.
- [5] EGER, Ludvík, 2005. *Technologie vzdělávání dospělých*. Plzeň: Západočeská univerzita. ISBN 80-704-3398-1.
- [6] GAVORA, Peter, 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. ISBN 80-859-3179-6.
- [7] GAVORA, Peter, 2010. *Úvod do pedagogického výzkumu. 2., rozš. české vyd.* Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-185-0.
- [8] HAŠKOVCOVÁ, Helena, 1990. *Fenomén stáří*. Praha: Panorama. ISBN 80-703-8158-2.
- [9] HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*, 2010. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team. ISBN 978-80-87109-19-9.
- [10] HATÁR, Ctibor, 2008. *Edukácia seniorov v sociálnych zariadeniach*. Nitra: EFFETA – Stredisko sv. Františka Saleského. ISBN: 978-80-89245-08-6.
- [11] CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [12] KADLECOVÁ, Kateřina, ed. a LAMPER, Ivan, ed., 2008. *Vzdělávání na doživotí: další vzdělávání dospělých v Praze, jeho cíle, perspektivy a metody*. Praha: Respekt institut. ISBN 978-80-904153-0-0.
- [13] KALVACH, Zdeněk, 2004. *Geriatric a gerontologie*. Praha: Grada. ISBN 80-247-0548-6.
- [14] KLEVETOVÁ, Dana a Irena DLABALOVÁ, 2008. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada. ISBN 978-802-4721-699.
- [15] KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 2011. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie: možnosti, které čekají*. Praha: Grada. ISBN 978-802-4736-044.

- [16] MALACH, Josef a Bedřich ZAPLETAL, 2005. *Vybrané problémy andragogiky*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta. ISBN 80-736-8043-2.
- [17] MÜHLPACHR, Pavel, 2004. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3345-2.
- [18] MUŽÍK, Jaroslav, 2004. *Androdidaktika*. Vyd. 2., přeprac. Praha: ASPI Publishing. ISBN 80-735-7045-9.
- [19] MUŽÍK, Jaroslav, 2011. *Řízení vzdělávacího procesu. Andragogická didaktika*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. ISBN 978-807-3575-816.
- [20] MUŽÍK, Jaroslav, 2012. *Profesní vzdělávání dospělých*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. ISBN 978-80-7357-738-4.
- [21] ONDRÁKOVÁ, Jana et al., 2012. *Vzdělávání seniorů a jeho specifika*. Červený Kostelec: Pavel Mervart. ISBN 978-80-7465-038-3.
- [22] ORT, Jiří, 2004. *Kapitoly ze sociologie stáří: (společenské a sociální aspekty stárnutí)*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Pedagogická fakulta. [5] I. obr. příl. ISBN 80-704-4636-6.
- [23] PALÁN, Zdeněk, 2003. *Základy andragogiky*. Praha: Vysoká škola J. A. Komenského. ISBN 80-867-2303-8.
- [24] PETŘKOVÁ, Anna a Rozália ČORNANIČOVÁ, 2004. *Gerontagogika: úvod do teorie a praxe edukace seniorů*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0879-1.
- [25] PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ, 2001. *Pedagogický slovník*. 3. rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-579-2.
- [26] PRUSÁKOVÁ, Viera, 2005. *Základy andragogiky I*. Bratislava: Gerlach Print. ISBN 80-89142-05-2.
- [27] RABUŠICOVÁ, Milada a Ladislav RABUŠIC, 2008. *Učíme se po celý život?: o vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-4779-2.
- [28] ŠERÁK, Michal, 2009. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-551-6.
- [29] ŠIPR, Květoslav, 1997. *Jak zdravě stárnout*. Rosice u Brna: Gloria. ISBN 80-901-8341-7.
- [30] *Univerzita třetího věku: historie, současnost a perspektivy dalšího rozvoje : sborník příspěvků z konference konané u příležitosti 20. výročí založení Univerzity třetího*

věku na MU 6.-7. dubna 2010 v Brně, 2010. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5158-4.

- [31] VETEŠKA, Jaroslav a Michaela TURECKIOVÁ, 2008. *Kompetence ve vzdělávání*. Praha: Grada. ISBN 978-802-4717-708.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- [32] Evropský rok aktivního stárnutí a solidarity mezi generacemi. *MZČR: Ministerstvo zdravotnictví ČR* [online]. 20.01.2012 [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: http://www.mzcr.cz/Unie/obsah/evropsky-rok-aktivniho-starnuti-a-solidarity-mezi-generacemi_2511_8.html
- [33] Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity: Memorandum pro Evropský rok 2012. *Charita ČR* [online]. Praha, 1. března 2012 [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://seniori.charita.cz/res/data/000178.pdf>
- [34] Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity (2012) v České republice. *MPSV: Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2012 [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/11696>
- [35] FORMOSA, Marvin. *Four Decades of Universities of the Third Age: past, present, future. Ageing and Society* [online]. Cambridge University Press, 2012, s. 1-25 [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1017/S0144686X12000797>
- [36] JANÍČKOVÁ, Olga. Rozhlasová akademie třetího věku. In: *Třetívěk.cz* [online]. 9.11.2007 [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.tretivek.cz/200711/rozhlasova-akademie-tretiho-veku/>
- [37] Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017. *RSČR: Rada seniorů ČR, o. s.* [online]. 2012 [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/14540/III_vlada__Akcni_plan_staruti_.pdf
- [38] Projekce obyvatelstva ČR (Projekce 2013). *ČSÚ: Český statistický úřad* [online]. 2013 [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/\\$File/402013u.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/$File/402013u.pdf)
- [39] Rok 2012 vyhlášen rokem aktivního stárnutí. *Důchod* [online]. 19. 06. 2012 [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.duchod.cz/rok-2012-vyhlasen-rokem-aktivniho-starnuti/>

- [40] Univerzita třetího věku. *UTB: Univerzita třetího věku ve Zlíně* [online]. 2014 [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.utb.cz/chci-studovat/univerzita-tretiho-veku?lang=1,%20http://www.utb.cz/chci-studovat/podminky-studia>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

A3V	Akademie třetího věku
AIUTA	Association Internationale des Universités du Troisième Age
AU3V	Asociace univerzit třetího věku
ČR	Česká republika
EFOS	European Federation of Older Students at the Universities
EU	Evropská unie
OSN	Organizace spojených národů
U3V	Univerzita třetího věku
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UTB	Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
WHO	World Health Organisation

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Pohlaví respondentů	48
Graf 2: Věková struktura respondentů.....	49
Graf 3: Nejvyšší ukončené vzdělání respondentů.....	50
Graf 4: Model bydlení respondentů	50
Graf 5: Volnočasové aktivity v produktivním věku	51
Graf 6: Aktivity ve volném čase v současné době.....	52
Graf 7: Prohlubování profesních znalostí v předchozím zaměstnání	53
Graf 8: Bariéry překonávané při rozhodování ke studiu.....	54
Graf 9: Zdroj informací o U3V	55
Graf 10: Důvod studia.....	56
Graf 11: Naplnění očekávání seniorů	57
Graf 12: Hodnocení studia.....	58
Graf 13: Funkce vzdělávání seniorů	59
Graf 14: Osobnost lektora.....	60
Graf 15: Výukové metody	61
Graf 16: Nabídka kurzů	62
Graf 17: Dálkové studium v elektronické podobě	63
Graf 18: Opakované studium.....	63
Graf 19: Studující opakovaně	64
Graf 20: Pokračování ve studiu	64

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I – DOTAZNÍK

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Dotazník pro účastníky Univerzity třetího věku na UTB ve Zlíně

Vážené posluchačky, vážení posluchači,

obracím se na Vás s prosbou o vyplnění následujícího dotazníku, který bude součástí méjí bakalářské práce na téma **Edukace seniorů na univerzitách třetího věku**. Se získanými daty budu pracovat diskrétně. Dotazník je zcela anonymní.

Vlasta Fišerová, studentka 3. ročníku oboru Andragogika v profilaci na řízení lidských zdrojů v neziskové sféře.

Pokyny k vyplňování:

Pod každou otázkou je uvedeno několik uzavřených odpovědí. U otázky vyberte prosím vždy jen jednu odpověď. Jestliže Vám žádná z odpovědí nevyhovuje, máte možnost vepsat do dotazníku k otázkám svoji vlastní odpověď. Zkratka U3V bude v textu používána jako Univerzita třetího věku.

Děkuji Vám za Vaši důvěru, porozumění, ochotu a čas strávený vyplňováním dotazníku.

1. Měl/a jste v období před odchodem do důchodu možnost aktivně se věnovat svým osobním zájmům – koníčkům?

- a) Ano
- b) Omezeně
- c) Ne

2. V předchozím zaměstnání jsem:

- a) Vystačil/a se znalostmi ze studií
 - b) Neustále prohluboval/a profesní znalosti – byla to nutnost vzhledem k mojí profesi
 - c) Neustále prohluboval/a profesní znalosti – z vlastní iniciativy
 - d) Jiné _____
-

3. Co bylo u Vás největší bariérou při rozhodování vzdělávat se na U3V?

- a) Obavy z nezvládnutí výuky
 - b) Nedostatečná informovanost
 - c) Nedostatek času kvůli starostem o vnoučata, děti nebo rodinu
 - d) Časová dostupnost místa školy
 - e) Zdravotní problémy
 - f) Nedostatek financí
 - g) Jiné _____
-

4. Z jakého zdroje jste se dozvěděl/a o možnosti vzdělávání na U3V?

- a) Televize
 - b) Rádio
 - c) Internet
 - d) Tisk
 - e) Doporučení absolventů U3V
 - f) Rodina, přátelé a známí
 - g) Jiné _____
-

5. Z jakého důvodu jste se rozhodl/a navštěvovat U3V?

- a) Považuji vzdělávání důležité pro svůj osobní rozvoj
- b) Byla mi doporučena rodinou, přáteli
- c) Zaujala mě nabídka programu (cyklu)
- d) Naplnit volný čas a aktivně ho využít
- e) Navázat kontakt s jinými lidmi
- f) Udržet si profesní orientaci

6. Jaké další aktivity realizujete nejraději ve svém volném čase?

- a) Sledování televize, poslech rádia
- b) Procházky a jiné pohybové aktivity
- c) Četba
- d) Křížovky, sudoku, kvízy

- e) Vzdělávací kurzy (cizí jazyk, počítače, trénink paměti aj.)
 - f) Veřejné přednášky odborníků na vybraná témata
 - g) Ruční práce
 - h) Chovatelství, zahrádkaření, chalupaření
 - i) Jiné _____
-

7. Na U3V studujete:

- a) Poprvé
- b) Opakovaně _____ (uved'te pokolikáté)

8. Jak především naplnilo studium na U3V Vaše očekávání?

- a) Zvýšil/a jsem si znalosti
 - b) Zvětšil se mi okruh přátel
 - c) Zlepšilo se mi zdraví (duševní a fyzické)
 - d) Lépe se orientuji a adaptuji na nové životní situace
 - e) Snadněji zvládám nové technologie a moderní přístroje
 - f) Posílila se moje sebedůvěra
 - g) Přispělo ke zlepšení vztahů s jinou generací
 - h) Jiné _____
-

9. Jak hodnotíte studium na U3V?

- a) Velmi spokojen/a
- b) Spíše spokojen/a
- c) Spokojen/a
- d) Spíše nespokojen/a
- e) Velmi nespokojen/a

10. Co nejvíce oceňujete na lektorovi seniorů?

- a) Využívání metod a technik vzdělávání s ohledem na specifické potřeby seniorů
- b) Vysokou odbornost a profesionalitu
- c) Trpělivost, empatii, ochotu naslouchat a přístupnost k diskusi
- d) Kultivovaný slovní projev
- e) Prezentační dovednosti

11. Jakou výukovou metodu upřednostňujete?

- a) Výkladové metody - přednáška
- b) Dialogické metody - rozhovor, diskuse
- c) Metody řešení problémů v malých skupinách
- d) Výcvikové metody - praktické cvičení

12. Jakou funkci především plní podle Vás vzdělávání seniorů?

- a) Vzdělávání prováděné v předstihu pozitivně ovlivňuje průběh stárnutí
- b) Pomáhá k připravenosti na změny ve stylu života v seniorském věku
- c) Přispívá k znovuoobnovení a udržování fyzických a duševních sil
- d) Posiluje rozvoj zájmů, aktivit a schopností seniorů
- e) Napomáhá přizpůsobit se prostředí, ve kterém senior žije
- f) Přispívá k udržení aktivní komunikace
- g) Nahrazuje úbytek sociálních kontaktů
- h) Kompenzace ztráty profesní role
- i) Aktivizace fyzického a duševního zdraví
- j) Přispívá k mezigeneračnímu porozumění

13. Uvítali byste v nabídce kurzů zaměření na tyto oblasti?

- a) Pedagogické - sociální pedagogika, andragogika
- b) Zdravotní - poskytování péče (ošetřovatelství)
- c) Technologické - životního prostředí, ekologie, potraviny
- d) Management a ekonomika
- e) Práce s počítačem
- f) Výuka cizích jazyků
- g) Právo - občanský zákoník
- h) Jiné _____

14. Uvítali byste možnost studia U3V dálkově v elektronické podobě? (internet, Skype, elektronická fóra, chatování, zasílání elektronických materiálů, elektronická komunikace s lektorem apod.)

- a) Ano
- b) Ne
- c) Neumím se vyjádřit

15. Plánujete studovat na U3V i v následujících letech?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Ještě jsem se nerozhodl/a

16. Jaké máte nejvyšší ukončené vzdělání?

- a) Základní
- b) Vyučen bez maturity
- c) Vyučen s maturitou
- d) Středoškolské s maturitou
- e) Vyšší odborné
- f) Vysokoškolské

17. Žijete:

- a) Sama/sám
- b) V partnerském vztahu
- c) Ve vícegenerační rodině

18. Jaké je Vaše pohlaví?

- a) Žena
- b) Muž

19. Do které věkové kategorie patříte?

- a) Méně než 60 let
- b) 60 – 64 let
- c) 65 – 74 let
- d) 75 – 84 let
- e) 85 let a více _____ (uved'te kolik přesně)

Děkuji Vám za vyplnění dotazníku.

Vlasta Fišerová